

Ballonhangaren

Udgivet af
Realdania By & Byg

Ballonhangaren

Udgivet af Realdania By & Byg

Ballonhangaren
Realdania By & Byg © 2021
ISBN: 978-87-93746-43-5

Tekst og redaktion:
Museumsinspektør og etnolog Inger Wiene
Realdania By & Byg

Layout & tryk: OAB-Tryk ApS

Fotos og illustrationer:

Realdania By & Byg: Side 10-11, 12, 33, 43, 48, 49, 52 (tre små fotos), 54 (af Peter Kronsted) 57, 58-59, 86
Det Kongelige Bibliotek: Side 13
Kort af Torben Knorr. Frederik den Femtes Atlas. 1745. Det Kongelige Bibliotek: Side 15
Islands Brygge Lokalhistorisk Arkiv: Side 15 (lille foto i midten), 18-19, 20, 23, 27, 30, 36 (to fotos tv.), 76 (tv. + th.)
Københavns Stadsarkiv: Side 16
Hærens Ballonvæsen/Københavns Byggesagsarkiv: Side 36-37 (tegninger)
Wikipedia (Gottlieb - Royal Library, Copenhagen): Side 28
Venligst udlånt af Søren Flensted: Side 36 (to fotos th.), 51 (foto i midten)
Venligst udlånt af leder af ”Rideklubben Ridevenner”, Marianne Pedersen: Side 65 (to små fotos, øverst)
Venligst udlånt af arkitekt Hans Munk Hansen: Side 74, 75
Venligst udlånt af arkitekt Jens Fredslund: Side 76 (lille foto i midten)
Inger Wiene: Side 78
Mikael Levin: Side 17, 67, 80-81, 84-85

Øvrige fotos og omslagsfoto: Lars Gundersen

Tak til Sussie Padditon, Verner Langballe, Frede Nordbrink og Mogens Jensen for hjælp til denne bog.

Realdania By & Byg er et helejet datterselskab af foreningen Realdania.

Indholdsfortegnelse

Ballonhangaren	7
Amager Fælled i 300 år	11
Observationsballoner	19
Besættelsen og efterkrigstiden	29
Den gamle ballonhangar	34
Restaureringen	39
Restaureret på øjemål	55
Børn, heste og sammenhold	61
Den nye ridehal	66
Ballonparken	71
Det unikke kulturmiljø	84
English summary	88
Kilder, litteratur og interviews	91

Ballonhangaren fra 1917 er sikret og bevaret via en gennemgribende restaurering.

Forord

18 meter høj, 40 meter lang, 15 meter bred og næsten udelukkende bygget af træ. Sådant er dimensionerne på den fredede Ballonhangar, som i 1917 blev opført på den nordvestlige del af Amager Fælled i København til opbevaring af militærets gigantiske observationsballoner.

En særpræget og autentisk funktionsbygning, som i bund og grund "blot" er en stor ladebygning, men ikke desto mindre er opført på baggrund af omhyggelige beregninger, streng symmetri og militærisk præcision. En bygning, som har overlevet trods en omtumlet tilværelse og trods en beliggenhed midt i et byområde, som har været i hastig udvikling de sidste 100 år.

Æraen som ballonhangar sluttede allerede i 1937, da flyvemaskiner overtog flere og flere af observationsballonernes opgave. Under 2. verdenskrig blev hangaren overtaget af tyske soldater, og efter krigen husede den allierede flygtninge. I 1961 blev hangaren hjemsted for børn og unge til ridetræning, og lige siden har den været brugt til ridning og fritidsaktiviteter.

Efter Realdania By & Bygs køb af Ballonhangaren i 2017 og efterfølgende restaurering har Københavns Kommune sikret, at "Rideklubben Ridevenner" fortsat kan bruge Ballonhangaren.

For at skabe de bedste rammer for en moderne og meningsfuld brug af Ballonhangaren og området omkring har Realdania By & Byg erstattet de udtjente lader og stalde på ejendommen med en ny ridehal, udendørs ridebane, fold og stenmølle til opsamling af regnvand.

Dermed sikres der liv og aktivitet i den historiske bygning, som er et imponerende stykke bygnings- og kulturarv midt i København. Ballonhangaren er en af få tilbageværende hangarer i Europa, og trods mangelfuld vedligeholdelse stod både hangar og sidebygninger stadig intakte, da Realdania By & Byg overtog ejendommen.

Ballonhangaren er fortællingen om en særlig epoke i dansk militærhistorie, hvor luftskibe og svæveballoner havde deres storhedstid, og hvor en del af Amager Fælled var militært øvelsesterræn. Ballonhangaren er samtidig fortællingen om et unikt kulturmiljø. I tilknytning til hangaren ligger nemlig også Ballonparken – en baraklejr opført i 1880'erne til indkvartering af artilleri- og ballonmandskab.

I dag er Ballonparken et lille boligområde, der ligesom hangaren har undgået nedrivning trods nedlukning af militærets aktiviteter sidst i 1940'erne og trods den københavnske byudvikling.

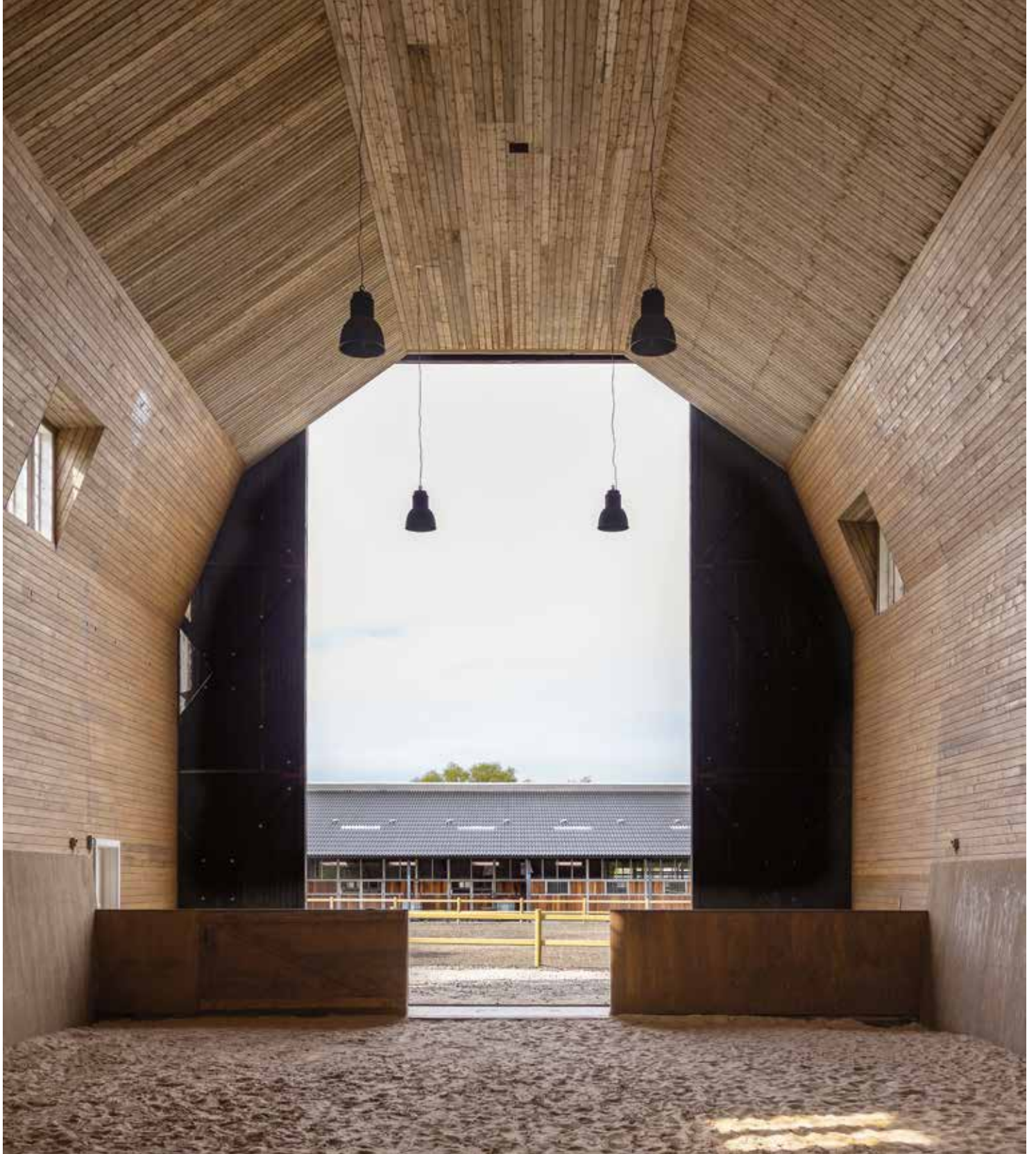
Ballonhangaren indgår nu i Realdania By & Bygs samling af godt 60 historiske ejendomme, som hver for sig og tilsammen er med til at levendegøre fortællingen om dansk bygningskultur gennem 500 år og tjene som eksempler på, hvordan den danske bygningsarv kan levendegøres og fremmes gennem bevaring, forandring og udvikling.

Realdania By & Byg
Juni 2021

Ballonhangaren

Ballonhangaren

Af Realdania By & Byg

Omtrent 25 meter lang og med en diameter på ni meter – på størrelse med en blåhval. Så store var de aflange luftballoner, de såkaldte drageballoner, som blev sendt til vejrs for godt 100 år siden, når det danske militær holdt skydeøvelser på Amager Fælled i København. Når ballonen ikke var i brug, blev den bugseret på plads og opbevaret i en stor hangar midt på Fælleden. Engang var der en del af sådanne hangarer placeret rundt omkring i Europa; i dag er langt de fleste revet ned. Ballonhangaren i København er den ene af blot få tilbageværende hangarer i Europa.

At opbevare en ballon af disse gigantiske dimensioner, tilmed fyldt til bristepunktet med den yderst brandfarlige brint, krævede i sagens natur en særlig bygning – først og fremmest en bygning uden indvendige bærende konstruktioner, som kunne spærre for ballonen, men også en bygning med en portåbning høj og bred nok til, at de store balloner kunne komme ind og ud.

En sådan bygning er den 100 år gamle Ballonhangar på Amager Fælled: 18 meter høj, 40 meter lang og 15 meter bred og næsten udelukkende bygget af træ. Et imponerende byggeri, som i bund og grund “blot” er en stor ladebygning, men som ikke desto mindre er opført på baggrund af omhyggelige beregninger, streng symmetri og militærisk præcision. Et

særpræget og autentisk vidnesbyrd om et kapitel i dansk militærhistorie, der ikke har stor bevågenhed, og derfor så meget desto mere imponerende er det, at ballonhangarens overordnede konstruktion i dag, 100 år efter dens opførelse, stadig er bevaret intakt. Den store åbne hal, de oprindelige vinduer, de originale sidebygninger i kraftigt murværk og ikke mindst den mægtige åbning til porten står stadig som i 1917.

Når det imponerende og sindrige portsystem i dag rulles til side, er der udsigt til en nybygget ridehal og til et rekreativt og mangfoldigt naturområde. Det rekreative område har været tilgængeligt siden 1984, hvor Fælleden åbnede for offentligheden som et sted, hvor motionister, solbadere, skoleklasser, fuglekiggere og mange andre kan søge hen og nyde det grønne, fredede område tæt på byens pulserende liv. Om sommeren kan der nogle steder på Fælleden endda ses græssende køer ganske som i 1800-tallet, hvor områdets bønder stadig brugte Fælleden som græsningsareal for deres kvæg.

Men for 100 år siden var udsigten fra Ballonhangaren en ganske anden end i dag. Dengang var området et øvelsesterræn for det danske militær. Faktisk har militæret brugt Amager Fælled som øvelsesplads for skydning i 300 år, og stadig i dag kan der på Fælleden undertiden høres lyden af smældende skud. De kommer dog fra skydebanerne på Københavns Skyttecenter på Kalvebod Fælled fire kilometer derfra.

I dag er der fra Ballonhangarens indre udsigt til den nybyggede ridehal. For 100 år siden var der udsigt til skydebaner.

Amager Fælled i 300 år

Tidligere var Amager Fælled græsningsareal ud til kysterne. Fra slutningen af 1600-tallet blev området også brugt til skydeøvelser. I dag går der stadig kvæg på Fælleden.

Amager Fælled i 300 år

Af museumsinspektør og etnolog Inger Wiene

Før militærets øvelsesskydninger begyndte at indtage Fælleden, så Islands Brygge og Amager Fælled helt anderledes ud end i dag. Dengang var der vand og strandeng. Området var afgrænset af en naturlig kystlinje, som gik nogenlunde der, hvor Artillerivej i dag løber, tæt ved Ballonhangaren og Ballonparken. Der var ikke land, dér hvor Islands Brygge i dag er skabt, og mindre end halvdelen af den nuværende Amager Fælled var land. Hele området var stort set ubebygget.

Fælleden blev brugt af bønderne i landsbyerne Sundbyvester og Sundbyøster, under ét kaldet Sundbyerne, til græsning for deres husdyr. Desuden skulle de også kunne komme tværs over Fælleden for at hente tang og grus til forbedring af deres landbrugsjord. Derudover afholdt kongen hare- og svanejagter. For at give vildtet gode vilkår var der flere steder på Amager anlagt såkaldte vildtremiser, som bestod af småskov, hvor vildtet kunne søge ly. To af disse kan stadig erkendes ved Remiseparken og ved Lergravsparken.

De første skydeøvelser

Sideløbende med at Amager Fælled blev brugt som græsningsareal, blev der også holdt skydeøvelse i om-

Udsnit af kort over Amager, 1770. Kortet er orienteret mod syd. Bemærk Sundbyerne, Faste Batteri, skydelinjen samt kystlinjen.

rådet, som er en af de ældste militære øvelsespladser i Danmark. Allerede fra slutningen af 1600-tallet blev der holdt skydeøvelser – i starten med både kanoner og med håndvåben, men uden egentlige skydebaner.

En egentlig permanent og fast militær installation blev først anlagt i 1765-70 under navnet 'Faste Batteri'. Der var tale om et rektangulært anlæg på ca. 125 x 75 meter omgivet af en våd grav til alle sider med brystværn og skydeskår og kanonstandpladser mod syd. Herfra skulle kanoner afprøves, og retningen gik sydsydvest over Fælleden. Faste Batteri lå der, hvor der stadig i dag er grøn mark overfor den nyanlagte Svend Aukens Plads. Herfra går vejen Faste Batteri Vej.

På samme tid anlagdes Artillerivej, som oprindeligt bestod af en dæmning med en sluse. Den førte fra Christianshavns ydre forsvarsværk til Faste Batteri.

Da militæret påbegyndte deres skydninger på Amager Fælled, fik Sundbyernes bønder problemer med at krydse området. Kongen kunne aflyse skydningerne, når han skulle på jagt – det kunne bønderne ikke. De måtte i stedet tilrettelægge deres krydsninger af Fælleden samt undgå at have dyr græssende, når der blev skudt. I 1783 blev det pålagt bønderne at holde dyr og mennesker væk fra området, når militæret skød med skarpt for på den måde "at forebygge en eller anden Ulykke eller Skade, som de omstrefjende Kugler kunne forvolde."

På kort fra 1770 og på andre kort frem til slutningen af 1800-tallet er der angivet en lige linje, der benævnes Skydelinjen eller Skydevejen, på fransk kaldet 'chemin pour rikochetter'. Denne linje markerede retningen for skydningen og var formentlig også markeringen af den sti, som soldaterne gik eller red på, når de skulle opsamle kugler og samtidig registrere præcisionen af skydningen.

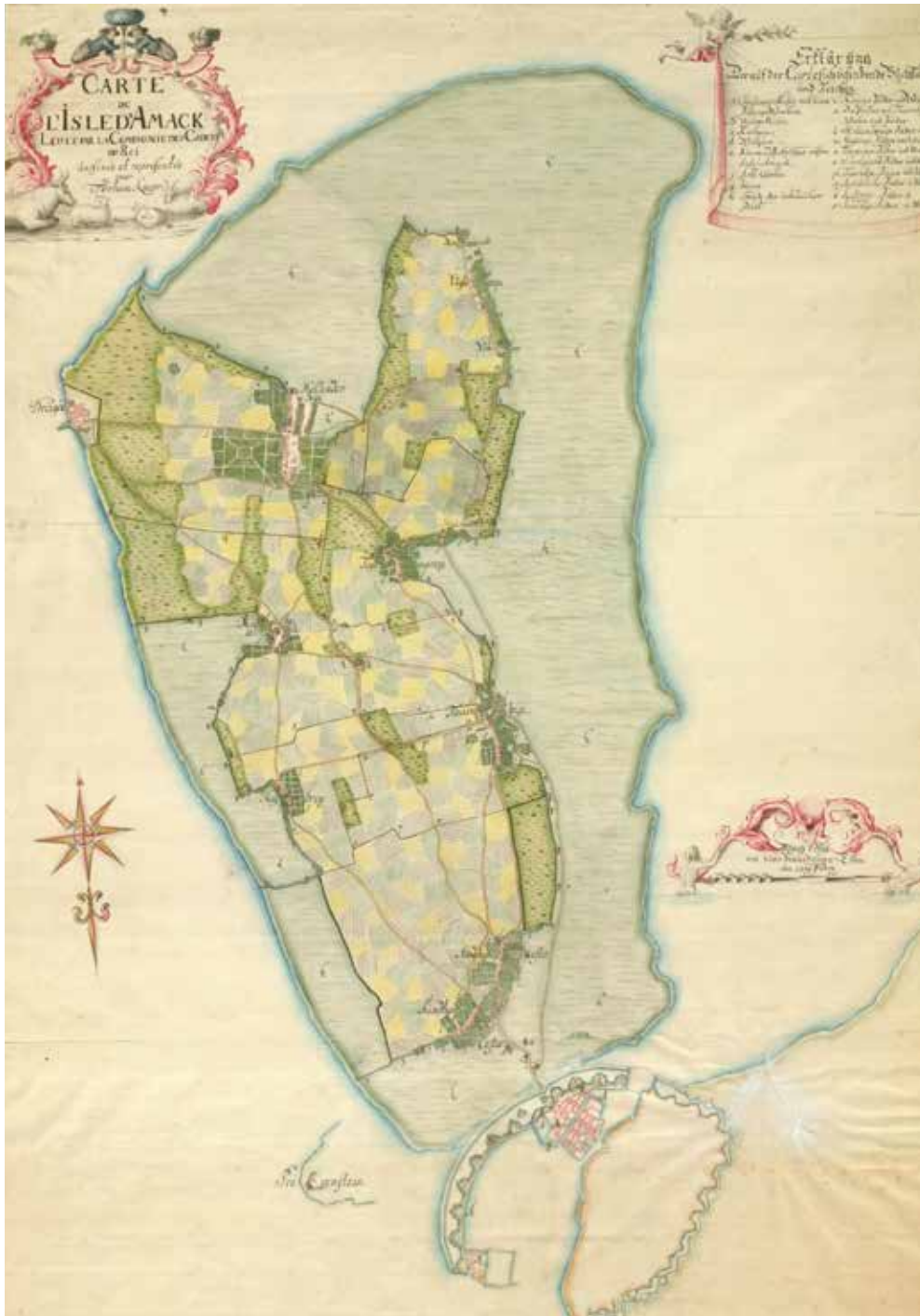
Militære anlæg

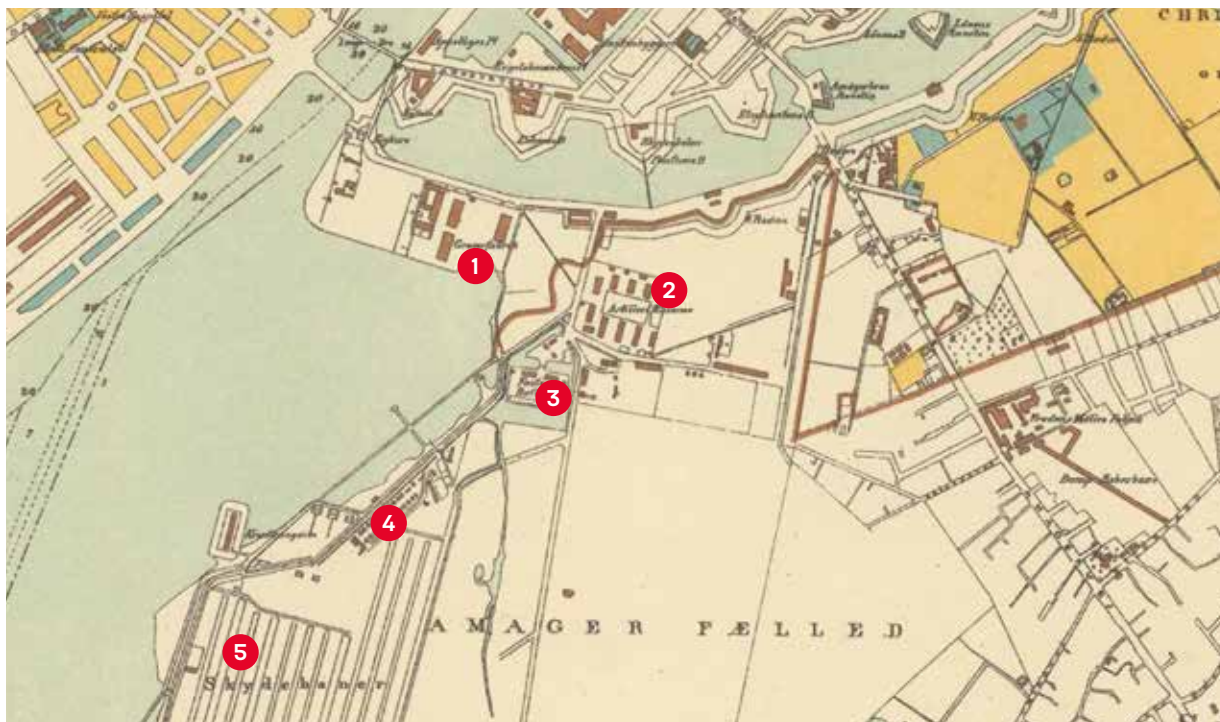
I 1845 blev det slået fast, at ud over ejendomsretten var også brugsretten til Amager Fælled uindskrænket statens, og der kunne anlægges alt, hvad der havde med militære øvelser at gøre. Det kunne være batterier, skanser, skydebaner, kaserner, boliger og andre militærrelaterede bygninger. Syndbyvester-bøndernes græsningsret og deres adgang til stranden blev bibeholdt, men stadig under hensyn til militærets skydeøvelser.

I løbet af 1800-tallet udbyggedes den militære brug af området. I 1830 blev der anlagt skydebaner til øvelse i skydning med håndvåben. Disse skydebaner blev udbygget i 1868.

I 1887-1888 blev området tæt ved Christianshavns Vold fyldt op, og efterfølgende blev Hærens Geværfabrik/Ny Tøjhus opført. Et par år senere blev Artillerivejens Kaserne opført efter tegninger af arkitekt Alfred Møller. Nogle af kasernens bygninger

Amager 1745, hvor store arealer med strandeng dækkede området. I slutningen af 1800-tallet var der stadig vand, der hvor Artillerivej løber i dag. Bag træerne i baggrunden på det gamle sort/hvide foto anes Ballonparken.

Udsnit af kort, 1897, med de mange militæranlæg samt kystlinjen, før Islands Brygge blev anlagt.
 1. Geværfabrik
 2. Artilleri Kaserne
 3. Faste Batteri
 4. Baraklejr [Ballonparken]
 5. Skydebaner

er revet ned, men flere bygninger fra det oprindelige anlæg kan stadig ses såsom staldbygning, ridehus, gymnastiksal, sovesal, officersbolig samt muren ud mod Artillerivej. Kasernen overgik til Statens Serum-institut i 1973.

Kort før opførelsen af Artillerivejens Kaserne var der i 1886 blevet bygget en militær baraklejr som erstatning for den militære teltlejr, der i små hundrede år havde været opstillet på den nuværende Artillerivej. Baraklejren skulle ligesom teltlejren huse artilleriets rekrutter samt deres overordnede. På området var der allerede opført en grundmuret markederbygning, og med opførelsen af baraklejren blev der nu tilføjet 12 mandskabsbarakker, fire underofficersbarakker, to mindre underofficersbarakker, en staldbarak, en barak for lejrkommandanten og en

latrinbarak. Det var denne baraklejr, der siden fik navnet Ballonparken.

Islands Brygge

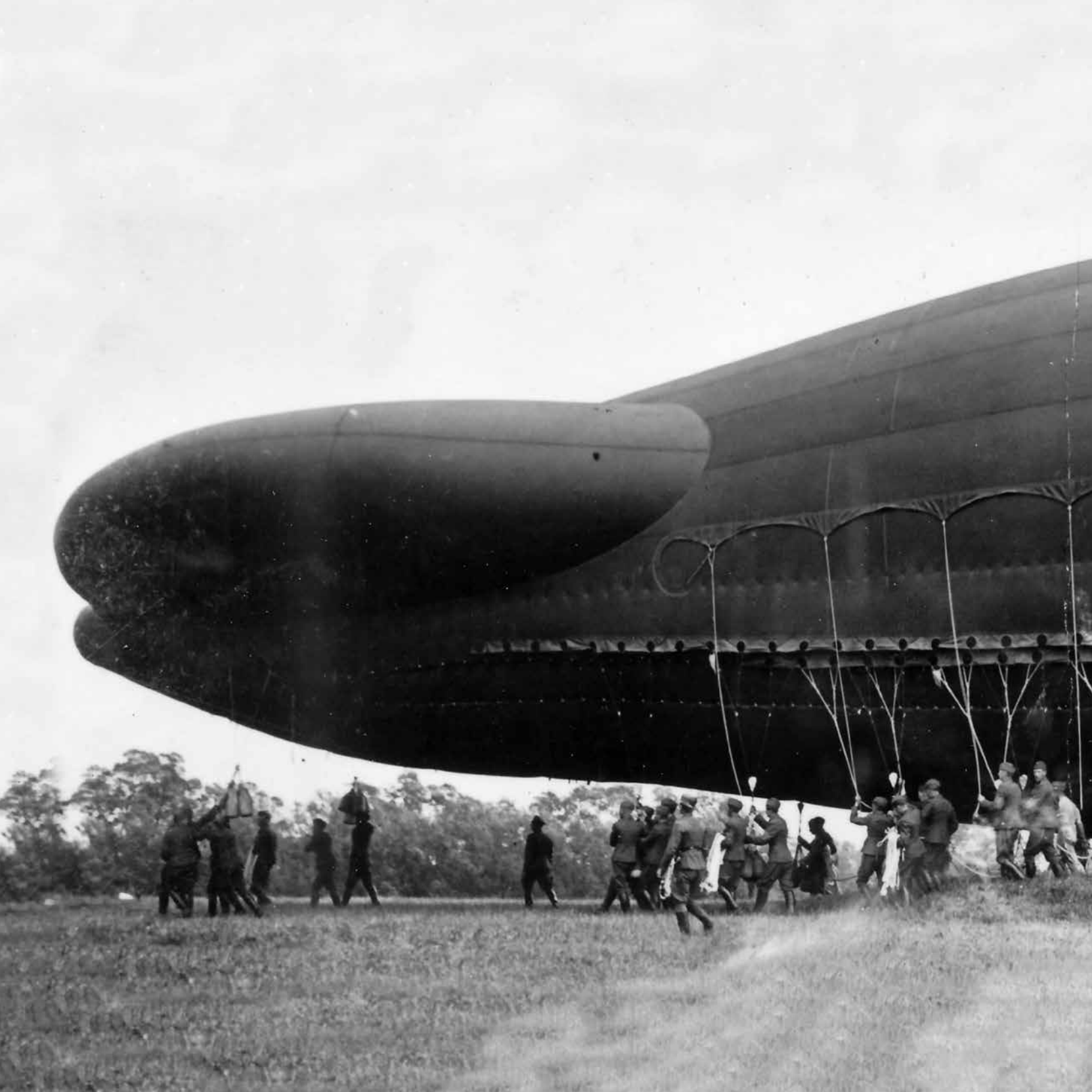
Fra 1900 var opfyldningen til det nuværende Islands Brygge begyndt, og boligkarreerne blev bygget i årene umiddelbart efter. Desuden blev industrianlæg som Dansk Sojakagefabrik og Københavns Kul & Koks Kompagni anlagt. De tæt beboede kvarterer stemte dårligt overens med skydeøvelser, og dermed var vejen banet for stop af skydning på Amager Fælled.

Efter 300 år som militært øvelsesområde blev Amager Fælled fredet i 1984. Herefter kunne Islands Brygges beboere og alle andre færdes frit og trygt i den natur, der ligger så tæt på centrum af København.

Militæret på Amager Fælled i 300 år

- 1600-tallet: Skydeøvelser afholdes med kanoner og håndvåben, men uden øvelsesbane.
- 1765: 'Faste Batteri' anlægges.
- 1790: Artilleriets staldetats teltlejr etableres.
- 1830: De første baner til skydning med håndvåben anlægges.
- 1886: Militær baraklejr anlægges som erstatning for den hidtidige teltlejr.
- 1887: Området mellem Amager Fælled og Christianshavns Vold opfyldes, og efterfølgende opføres Hærens Geværfabrik/Ny Tøjhus.
- 1888: Artillerivejens Kaserne opføres.
- 1900: Opfyldningen påbegyndes af det område, hvor Islands Brygge senere anlægges.
- 1906: 'Faste Batteri Vej' ændres til 'Artillerivej'.
- 1917: Ballonhangaren opføres.
- 1939: Inddæmning af Kalvebod Fælled påbegyndes.
- 1944: Politiskolen bygges.
- 1947: Artilleriskydninger på Amager Fælled ophører.
- 1965: Militærets øvelsesskydning på Amager Fælled ophører.
- 1970: Amager Fælled overgår fra militæret til Jægersborg Skovdistrikt.
- 1982: Efterladt ammunition på Amager Fælled ryddes.
- 1984: Amager Fælled fredes.

Observationsballoner

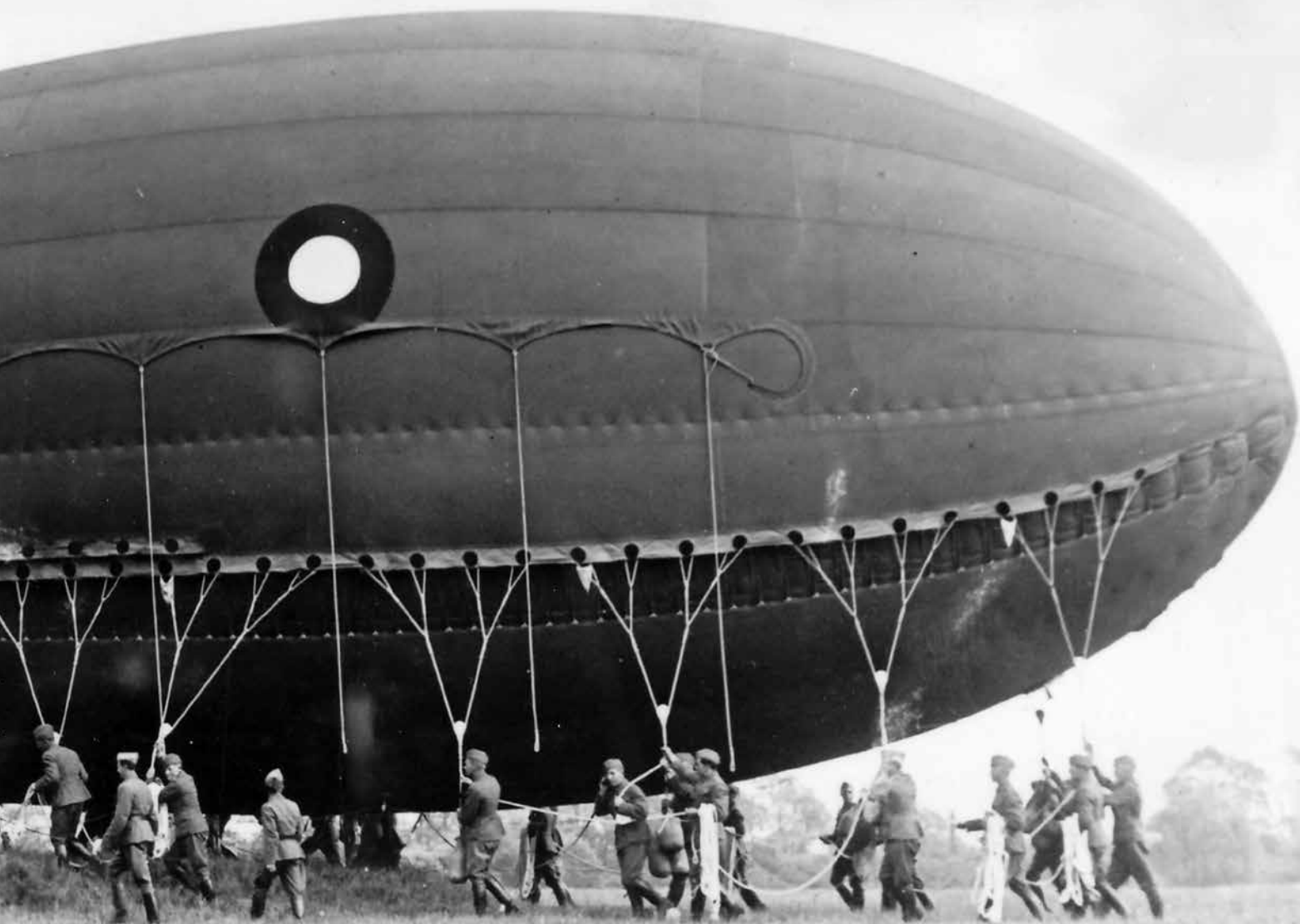

Foto fra 1920'erne.

Observationsballoner på Amager Fælled

Af museumsinspektør og etnolog Inger Wiene

Skydning med præcision har til alle tider været afgørende for militæret. I tidernes morgen blev resultatet af en skydeøvelse rapporteret via et sendebud til fods eller hest, senere via observatører i felten, som telegraferede eller telefonerede resultatet hjem til det skydende batteri, og fra slutningen af 1800-tallet kunne der i Danmark også rapporteres fra observationsballoner.

I 1889 fik den danske hær sin første ballon, som dels skulle bruges til at observere en mulig fjendes bevægelser, dels til at studere præcisionen af artilleriets skydninger.

Denne første ballon var af fransk fabrikat, og med i købet var en vogn til transport af kabelspillet. Her var altså ikke tale om en friballon, men en kugleformet ballon styret fra jorden via lange kabler. Flyvning i friballoner var, udover de militære og videnskabelige formål, på dette tidspunkt mest en sport for eventyrere, og i København var der i 1909 blevet stiftet Det Danske Aeronautiske Selskab, som investerede i en friballon og afholdt konkurrencer i ballonflyvning.

I 1912 fik hæren to nye balloner – såkaldte drageballoner – der blev navngivet “København I” og “København II”. Det var dog kun selve ballonhylstrene, altså de hylstre, der blev fyldt med brint, som der var to af; motorspil og andet materiel var der kun et

af. Ballonerne var såkaldte Parseval-Sigsfeldt-balloner, opkaldt efter de to tyske officerer, som havde opfundet drageballonen i 1897.

Ballonerne var en gave fra private investorer, og efter ankomsten til Danmark blev de transporteret direkte til den militære Ejbylejr på Vestvolden – et godt 13 kilometer langt voldanlæg vest for København, som blev anlagt 1888-1892 for at beskytte København mod fjendtlige angreb.

Med de nye balloner kunne soldaterne observere eventuelle fjender hele 12 km væk, men der blev aldrig brug for sådanne observationer; ballonerne i Danmark kom aldrig i krig.

At opsætte og observere fra en ballon

Ved 1. verdenskrigs udbrud rådede hærens ballonvæsen således over en komplet observationsballon med tilbehør, kabel og ballonspil samt et reservehylster, og et par år efter blev der oprustet med yderligere to ballonhylstre.

Selve hylstret bestod af to lag lærred, der var vulkaniseret med gummi. Ballonen var forankret til jorden med et kabel, og når den steg til vejrs, rullede kablet af kabeltromlen. Når ballonen skulle ned igen, var det vanskeligere. Spillet havde en motor, som dog ikke altid var lige driftssikker, og derfor kunne det undertiden være nødvendigt at hale den ned med håndkraft. Det var derfor vigtigt, også for at kunne

Der var ikke megen plads i de kurve, som hang under de store luftballoner. Herfra kunne soldaterne observere artilleriets skydning.

håndtere selve hylsteret, at et stort antal soldater var til stede under ballonopstigningen.

Under ballonen hang en spanskørskurv med plads til en ballonskipper og en ekstra mand. Kommunikation til jorden foregik ved hjælp af en telefonforbindelse, hvis kabel førtes sammen med ankerkablet. Desuden var ballonkurven forsynet med små metalbeholdere, hvori der kunne lægges for eksempel tegninger af de observationer, der blev gjort, og metalbeholderne kunne herefter kure ned langs tovet til jorden.

Disse nye drageballoner havde mange fordele og anordninger, men dog ingen anordninger, der kunne forhindre den søsyge, som de fleste oplevede i forbindelse med opstigning. Ballonskipper P.M. Petersen, som gjorde tjeneste fra 1912 til 1937 ved hærens ballonpark, har i sine erindringer beskrevet ballonfærden og søsygen ganske malerisk:

“I sig selv var en Spanskørskurv ophængt i 5 Liner en halv Snes meter under en Ballon jo et noget ustabil Opholdssted, og naar Ballonen dertil ikke noget Øjeblik er i Ro, og naar de 14 Holdeliner svirrer rundt og blaffer som lige saa mange tynde Vimpler, saa kom forholdsvis hurtigt det Tidspunkt, hvor mindre befæstede Sjæle følte det, som om de indvendige ædle Dele i dem ikke rigtig vidste, hvor de vilde være. Saa var det eneste store, alt overvejende Ønske kun at faa fast Bund under Fødderne, og naar det Ønske

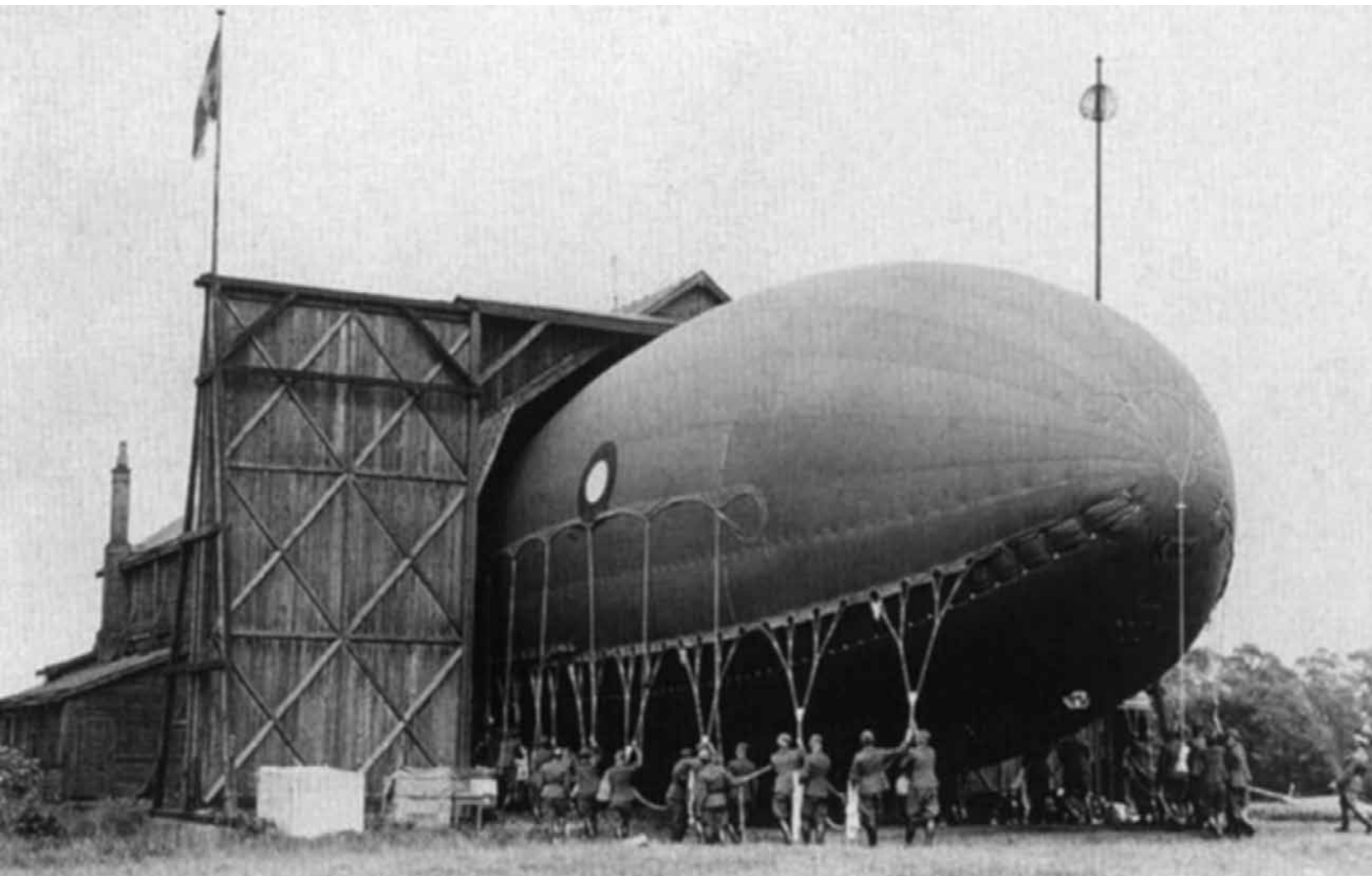
ikke kunde opfyldes indenfor rimelig Tid – hvad det kun sjældent kunde – ja, saa steg de indvendige Organers indbyrdes Kamp efterhaanden til en saadan Højde, at hvad der kunde undslippe fra Slagmarken det undslap, og Spørgsmaalet var da kun, om det slap ud over Kurveranden eller lagde sig til Hvile inde i Kurven. Det sidste var desværre alt for ofte Tilfældet, da det stakkels Offer paa det Tidspunkt ikke anede, hvad der var ude eller inde, og forresten ogsaa var ganske ligeglad dermed. Efter min mangeaarige Erfaring har jeg det Indtryk af de ulykkelige, at de paa et vist Stadium vil føle selv Døden som en Befrielse.”

Opbevaring af ballonmateriel

Når ballonerne ikke var i luften, blev de store sammenfoldede lærredshylstre sammen med det øvrige materiel opbevaret i nogle midlertidige skure i Ejbylejren. Skurene gav dog kun nødtørftigt læ og kunne kun dårligt bruges som magasin – slet ikke i vintermåned med fugt og kulde. Når ballonerne ikke var fyldt med brint, skulle de nemlig opbevares tørt og frostfrit, så de ikke mugnede, og derfor måtte de efter hver øvelse bringes fra øvelsesstedet til et tøjhusmagasin, enten Chr. 4.s tøjhus på Slotsholmen eller det nye tøjhus på Amager.

For at komme alle udfordringerne med ballonopbevaringen til livs besluttede det danske ballonvæsen i 1917 at opføre en egentlig hangar.

De gigantiske balloner blev ofte trukket af et hold soldater. Heste og biler har også været i brug, når ballonen blev bugseret ind og ud af hangaren. Foto fra 1920'erne.

Ny hangar og nye ballontyper

Ballonvæsenets nye ballonhangar blev meget naturligt placeret på Amager Fælled i nærheden af de skydebaner, hvor der blev holdt skydeøvelser. Den nye ballonhangar blev bygget så stor, at en oppustet ballon fyldt med brint kunne være derinde og således ikke skulle tømmes for brint hver gang, den var blevet brugt, hvilket var dyrt både materielt og mandskabsmæssigt.

I denne nye ballonhangar var der dog stadig problemer med opmagasinering af de tomme ballonhylstre, og hylstrene måtte derfor stadig sendes til et tøjhushusmagasin om vinteren.

I 1917-1919 blev det danske ballonvæsen udrustet med en ny type ballon – en mere strømline model, der var mere stabil og derfor nemmere at styre og manøvrere. Denne nye ballon havde en længde på 25 meter og en diameter på 8-9 meter.

Ballonskipper P.M. Petersen afprøvede også denne ballon: “Efterhaanden som Aarene gik, og den første Verdenskrigs Ballonobservatører sandsynligvis har gjort lidt Vrøvl over de sprælske Observationsstader, blev Ballontypen ændret og forbedret i betydelig Grad, og i 1917 fik vi de første Balloner med den kendte Cigarform. [...] Ved Ændringen var saavel Halen som Slingresejlene faldet bort, og Ballonen fik i Stedet for een Styresæk hele tre og desuden et noget større Volumen, saa man ikke mere behøvede

at regne med Dragevirkningen for at tvinge Ballonen højere op. Den fik omtrent Vandret Stilling i Luften og blev meget mere omgængelig og mindre lunefuld end den første.

Nu kunde almindelige Mennesker vove sig op i den – i hvert Fald i ordentligt Vejr – uden Ubehag.

Fra tidligere at have været lidt af et Kunststykke at skulle observere Artilleriskydning paa Grund af Vanskeligheden ved at fastholde et bestemt Maal i Kikkerten under Ballonens uophørlige Skiften Stilling, blev det nu en sand Fornøjelse, og den Nøjagtighed, hvormed Skudnedslagene i Forhold til Maalet blev opgivet, naar Vejret var sigtbart, vakte efterhaanden Forbauselse hos det skydende Artilleri.

Efter hver Øvelsesskydning mod et Maal blev samtlige Skudnedslag maalt op, og i masser af Tilfælde viste Ballonens Opgivelser sig kun at divergere nogle ganske faa Meter, selv om Observationsafstanden var helt op til 16 km.”

Hærens ballonpark

Ved hærloven af 1922 blev administrationen af ballonparkens materiel og mandskab henlagt til Artilleriskydeskolens administration, og efterhånden overtog ballonvæsenet også mere og mere af pladsen i baraklejren på Artillerivej til det stærkt forøgede materiel og til kontorer, værksteder, undervisningslokaler, samlingsstuer, spisestuer, lægestue m.v.

Ballonvæsenets nye ballonhangar, som blev opført i 1917, blev meget naturligt placeret på Amager Fælled, tæt ved skydebanerne.

Og meget naturligt opstod navnet Ballonparken som en samlet beskrivelse af de røde militærbarakker.

Ved hærloven af 1932 overgik ballonmandskab og ballonmateriel til Hærens Flyvetropper og blev nu en linjeformation bestående af ballonkompagnier, skole og depot med faste befalingsmænd og en årlig rekrutstyrke på 55 mand. På årlige kurser uddannedes ballonførere, ballonobservatører og ballonmestre. Dertil kom materiellet, som bestod af bl.a. en ballon med reservehylstre, to spilvogne samt en del personvogne, lastbiler og motorcykler foruden signalmateriel. Det hele blev opbevaret i barakkerne og i hangaren.

På dette tidspunkt foregik øvelserne med ballon stadig på Amager Fælled, men efterhånden overgik øvelserne mere og mere til Vrøgum Plantage ved Oksbøl Kaserne nær Varde, hvor de kunne forløbe mere hensigtsmæssigt i den store ubebyggede plantage. Hvert år i august tog ballonmandskab og materiel afsted fra Ballonparken ved Artillerivej til Oksbøl for derefter at vende hjem til Artillerivej under vinteren. Ifølge ballonskipper P.M. Petersen forløb afskeden fra Artillerivej som en sand fest:

“Opbruddet fra København faldt omkring den 10. August hvert Aar, og de sidste Dage forud herfor var præget af samme Travlhed omtrent, som jeg kan tænke mig præger Forberedelserne til en Grønlandsekspedition. Parkens Hjem paa Skydebanerne paa Amager skulde jo lukkes og overlades til sig selv, saa det kunde

ikke nytte, vi derovre fra det fjerne Vesten vilde ringe eller skrive hjem efter noget, vi havde glemt af faa med, da der ikke var nogen at ringe eller skrive til. Hustruer, Kærester, Venner og Veninder mødte for at tage Afsked og ønske alt godt over Safarien”.

Slut med observationsballoner

Efterhånden som flyvemaskiner tog mere og mere over, og balloner i militærteknisk henseende efterhånden ikke længere kunne spille nogen rolle, randt observationsballonerne tid indenfor militæret ud. Ballonskipper Petersen skriver om “dødsdommen”:

“At Tiden med de store tekniske Fremskridt efterhaanden var løbet fra Balloner som Krigsvaaben, kan imidlertid ikke nægtes, og efter Øvelsernes Afslutning Efteraaret 1937 lød Dødsdommen, hvorefter Ballonparken vilde være at nedlægge som Linieafdeling, og hermed var min kære Ballonparks Saga afsluttet. Personellet fordeltes til Flyvertroppernes forskellige Afdelinger, og Ballonmaterielet opbevarede i Magasinerne, indtil det hele forsvandt i det bundløse Gab paa de tyske Besættelsestropper.”

I årene fra 1937-43 fortsatte Ballonparkens funktion som kaserne og magasin, og i Ballonhangaren ved blev militæret formentlig også med at opbevare dele af ballonmateriellet. Der var altså stadig indkvarteret soldater i Ballonparken ved 2. verdenskrigs udbrud, og for disse soldater kom krigen meget tæt på.

I 1886 blev der på Amager Fælled bygget en militær baraklejr som erstatning for den teltlejr, der i små hundrede år havde været opstillet ved den nuværende Artillerivej. Foto fra omkring 1930.

Barakkelejren på Amager

✕
PÅ DETTE STED FALDT
DEN 29 AUGUST 1943

KORPORAL
SVEND
HALAGER MICHEELSEN

MENIG
POUL VILHELM OLSEN

MENIG
AAGE EDVARD HANSEN

ALLE AF 6. ARTILLERIBATTALJON

Besættelsen og efterkrigstiden

Af museumsinspektør og etnolog Inger Wiene

Den 29. august 1943 angreb den tyske værnemagt kaserner i København. Også Ballonparken blev ramt, men angrebet kom ikke bag på det danske forsvar. I Ballonparken var der i alt 11 mand på vagt. En mand stod ved vagtbygningen ved indgangen; en stod ved garagen med kanonkompagniets materiel og en patruljerede. Desuden var der en vagt ved hver barak, hvor mandskabet hvilede – påklædte og med håndvåben og ammunition klar. Herudover var der tre kanoner i lejren, og langs lejrens side var der gravet grave for knælende skytter, som kunne bestryge det pigtrådshegn, der omgav lejren. Tidligt om morgenen gik det løs:

“Kl. ca. 3.30 åbnede posten ved vagtbygningen ild mod en indtrængende tysk patrulje. Et forsøg på at opnå forbindelse med tyskerne mislykkedes. Senere udviklede der sig en livlig ildkamp med håndvåben og håndgranater, og herunder trængte de tyske styrker 40-60 meter ind i lejren. Ilden blev åbnet med to 20 mm maskinkanoner, men uden virkning, hvorefter et skud fra fodfolkskanonen traf mellem lygterne. Kampvognen standsede og trak sig tilbage, angiveligt med 1 dræbt og 2 sårede af besætningen. Ildkampen fortsatte til ca. 5.30.” (forfatter Erik Husted).

Det danske tab var tre døde og syv sårede. Ved indgangen til Ballonparken blev der efter krigen sat en mindesten for de faldne: korporal Svend Halager

Micheelsen, menig Poul Vilhelm Olsen og menig Aage Edvard Hansen.

Spor efter de tyske soldater

Efter angrebet i august 1943 og frem til maj 1945 blev Ballonparken brugt som kaserne for de tyske soldater, og Ballonhangaren blev brugt til opbevaring af tyskernes materiel. Der er ikke megen viden om denne tid, og tyskerne efterlod sig kun få spor.

Nogle enkelte skabe, markeret med “Deutsche Wehrmacht”-stempel, er bevaret, og det samme er de navnetræk, som tyske soldater ridsede i muren på Ballonhangarens endegavl. Her kan navnene stadig ses side om side med de navne, som danske soldater havde skrevet tilbage i sommeren 1917, da Ballonhangaren blev taget i brug. Hvor de danske soldater nøjedes med at ridsede deres navn og soldaternummer, så skrev de tyske soldater ikke blot navn og soldaternummer, men også navnet på deres hjemby og navnet på deres hjertes udkårne.

Også andetsteds i Ballonhangaren er der spor efter de tyske soldater, om end dette spor ikke længere er synligt, men gemt inde bag træværket.

Da Realdania By & Byg gik i gang med restaureringen af Ballonhangaren, og alt træbeklædningen blev pillet ned, dukkede der på en af de murede vægge et hagekors frem. Hagekorset er i dag ikke længere synligt, men gemt inde bag træværket.

Ved angrebet den 29. august 1943, hvor den tyske værnemagt angreb bl.a. Ballonparken, mistede tre danske soldater livet. Efter krigen blev der ved indgangen til Ballonparken sat en mindesten for de faldne.

Efter 2. verdenskrig blev Ballonhangaren brugt som flygtningelejr for baltiske flygtninge.

Flygtninge fra Estland 1946-1948

Efter krigen blev både Ballonhangaren og Ballonparken brugt som flygtningelejr. Blandt de allierede flygtninge var der omkring 2.000 baltiske flygtninge, heraf ca. 800 fra Estland, godt 1.000 fra Letland og et mindre antal litauere.

Disse flygtninge blev holdt adskilt fra de mange tyske flygtninge, og meningen var, at de skulle have bedre vilkår end de tyske.

Administrationen af disse baltiske flygtninge blev lagt under Røde Kors. I starten blev mange indlogeret i KB-Hallen på Frederiksberg, men i november 1946 kunne man i dagbladet "Socialdemokraten" læse, at flygtningene skulle flyttes: "I nær Fremtid kan man for øvrigt vente, at KB-Hallen rømmes for de 500 allierede Flygtninge, der befinder sig der. Det er hensigten at anbringe dem i den saakaldte "Ballonpark" paa Artillerivej."

Med betegnelsen "Ballonpark" refereredes formentlig både til Ballonparken og Ballonhangaren. Der var endnu ikke noget hegn mellem hangar og park, og der var således fri adgang mellem de to områder.

Inden flygtningene ankom til Ballonparken i 1946, havde flygtningeadministrationen foretaget nogle ændringer. I Ballonhangarens endegavl blev der lavet hul til to ekstra vinduer, så der kom mere dagslys ind i bygningen, hvor flygtningene skulle opholde sig og sove. Desuden blev der bygget to ekstra barakker direkte op til Ballonhangaren samt en vagtbarak og brændselsskur. De to barakker tæt ved hangaren bliver senere kaldt "Sibirien" – et navn, der refererer til den sibiriske kulde, som tilsyneladende følte især i disse barakker. Der blev desuden etableret flere skorstene, og barakkerne blev opdelt i omkring 140 værelser. Her boede omkring 500 flygt-

De to vinduer i Ballonhangarens endegavl blev sat i omkring 1946, da flygtninge blev indkvarteret i hangaren.

På et tidspunkt i Ballonhangarens historie blev den store originale port ændret til en mindre hejseport med vinduer ovenover. Den originale port er i dag genskabt.

ninge; én familie i hvert værelse. Det var meningen, at familierne skulle leve et almindeligt arbejds- og familieliv, sådan som avisen “København” i juli 1947 beskrev det: “De fleste af dem er samlet i Lejre, hvor de bor og spiser, hvilket de betaler for, idet de saa at sige allesammen er beskæftiget ved almindeligt Arbejde uden for Lejrene.”

Vilkårene for de estiske flygtninge i Ballonparken blev også tydeligt beskrevet i avisen “København” den 9. juli 1947:

“Alle Flygtningene arbejder nu, og i Lejren paa Artillerivej, hvor Estlænderne nu bor, betaler hver Person daglig 1,75 for en Forplejning, der er utilstrækkelig, foruden 1,75 Kr. for Bolig. Da der bor 4-5 sammen i et lille Værelse, faar Røde Kors mindst 7 Kr. om Dagen eller 210 Kr. om Maaneden for hvert Værelse. Ikke sært, at Barakken kaldes for Københavns dyreste Sommerhotel.”

Flygtningelejren i Ballonparken ophørte den 1. februar 1948, og herefter gik de 30 barakker en ny fremtid i møde, først som kollegie for unge mænd fra provinsen og siden som boligområde.

Ballonhangaren til gengæld levede en mere omtumlet tilværelse. I 1961 rykkede en privat rideskole ind i Ballonhangaren, men på intet tidspunkt blev hverken hangaren eller de omkringliggende stalde revet ned eller voldsomt ombygget; kun den store port og portbladene blev ændret til en mindre hejseport med vinduer.

I 1961 rykkede en privat rideskole ind i Ballonhangaren.

Ballonhangaren gennem tiden

- 1917: Hangaren opføres.
- 1943-1945: Hangaren overtages af tyske soldater under 2. verdenskrig.
- 1946-1948: Hangaren bruges som flygtningelejr for allierede flygtninge.
- 1948-1960: Hangaren og området omkring bruges efter sigende til træning af politiheste og til træning af politihunde.
- 1961-1970: Hangaren tages i brug af den private rideskole 'Artillerivejens Rideskole'.
- 1970-2005: Hangaren og rideskolen overtages af Socialt Boligbyggeris Børne- og ungdomsklubber og Rideklubben Ridevenner opstår.
- 2015-2017: Hangaren lukkes pga. nedstyrtningssfare.
- 2017-2019: Hangaren købes og restaureres af Realdania By & Byg, og Rideklubben Ridevenner fortsætter som lejer.

Den gamle ballonhangar

Byggeåret er 1917

Bygningstegnerne er udført af Kaptajn Gottschalk fra Hærens Ballonvæsen.

Dimensionerne er en højde på cirka 18 meter, en længde på 40 meter og en bredde på 15 meter. Selve hallen udgør i alt 300 kvadratmeter.

Konstruktionen består af 18 vægstolper – ni i hver langside – som bærer taget. Stolperne støttes af et tilsvarende antal skråstolper, som er gjort fast udvendigt i en fod af kraftigt tømmer, og vægkonstruktionen består derudover af et system af lodrette og vandrette bjælker, hvorpå den indvendige og udvendige brædebeklædning er fastgjort. For at afstive bygningen er den midterste vægstolpe i hver langside forstærket af et skråbånd, og det samme er bygningens nordlige gavl. Bygningen er beklædt med tjærede brædder, og i hver langside sidder fire småsprossede vinduer.

Taget er et saddeltag, oprindeligt beklædt med tagpap sømmet på lister. Det nye tag består af to lag tagpap sømmet på brædder. Det øverste lag tagpap er brændt på.

Porten udgøres af to portblade, som hver især vejer ca. 800 kilo. På ydersiden ses portens bærende kon-

Hvert af de store portblade vejer ca. 800 kilo.

Hallen er 300 kvadratmeter. Hertil kommer sidebygningerne med kontor og varmekamre.

struktion som store krydsstillede bjælker, der på den indvendige side af porten er beklædt med brædder. Portbladene kører i et kæmpestativ, der er bygget uden på hangaren. I toppen sidder en stor jernskive med en skrue i midten, så skiven kan snurre rundt om sig selv og dermed styre porten i toppen, så den kører mod midten. I bunden kører portbladene på store jernhjul, som sidder i en bøjle med et friløb på 75 cm. Når porten skubbes, kører hjulet om sin egen akse, inden det tager fart. På den måde er det muligt at skubbe de 800 kilo til side.

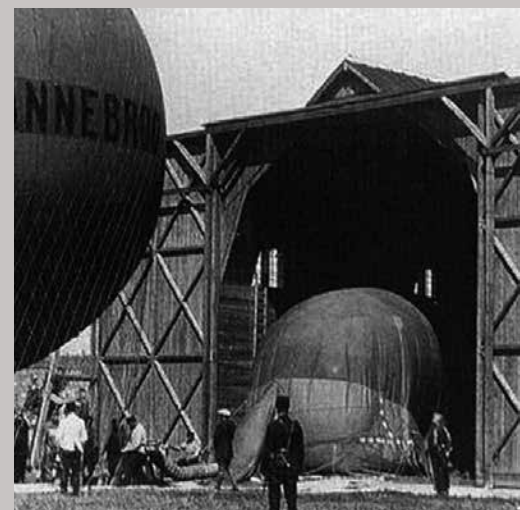
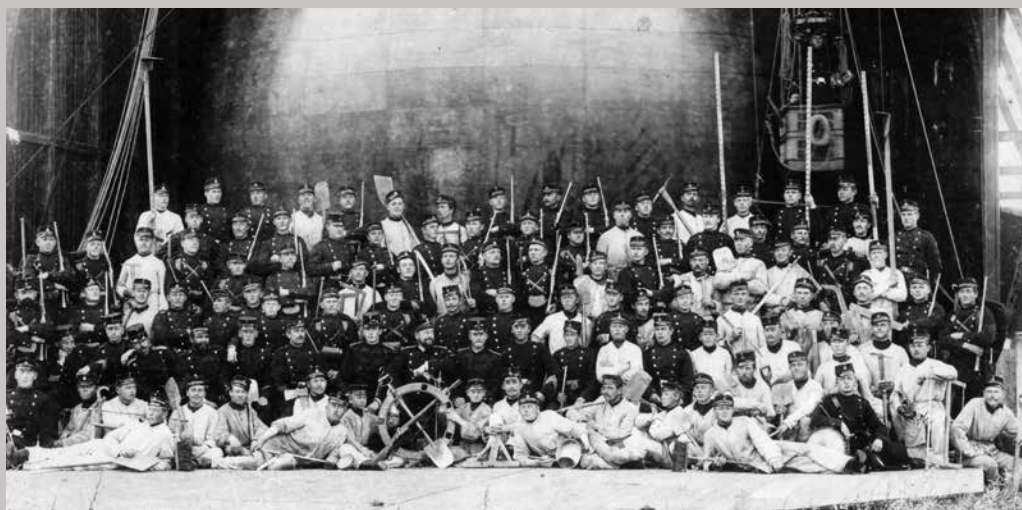
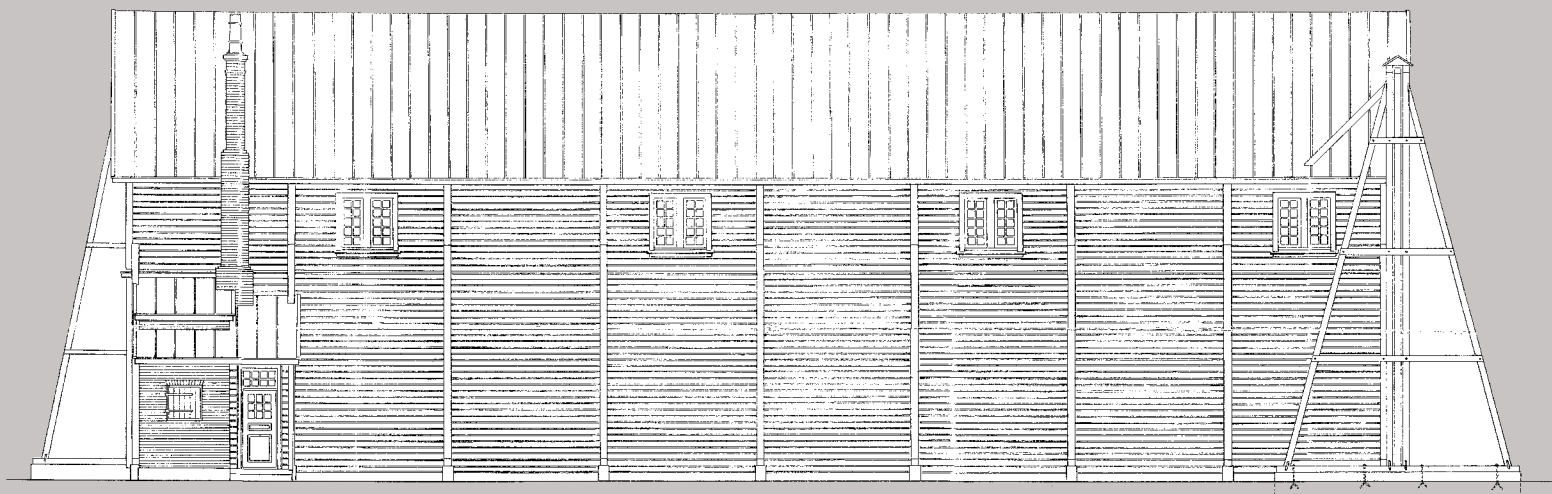
Hallen er indvendigt opført som ét stort rum med en hvælvet og mangelkantet profil, der nærmest må have omfavnet den store luftballon. Væggene er beklædt med brædder i lys perlestafprofil fra gulv

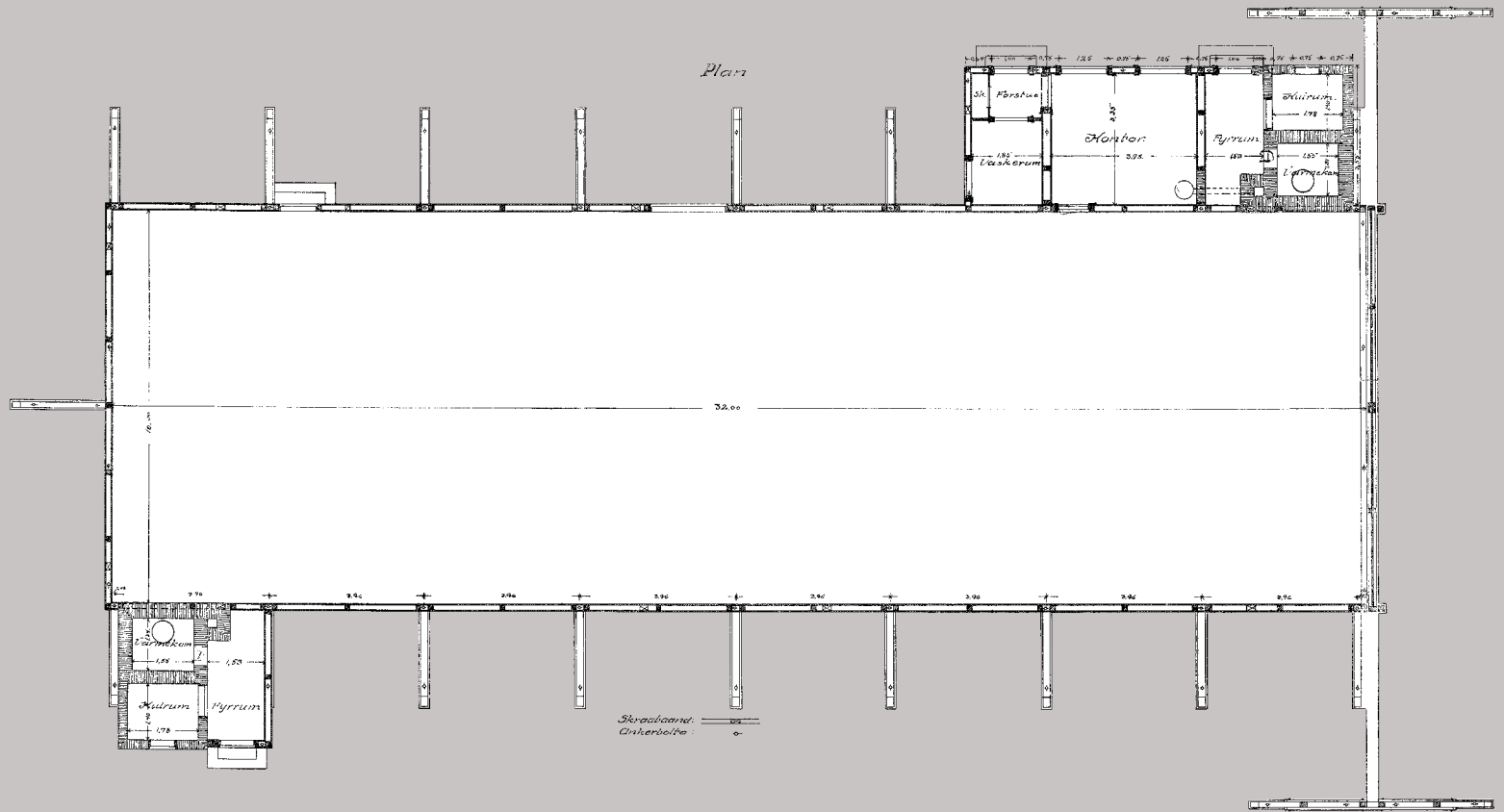
til loft, så ballonen ikke blev revet i stykker. I hver langside fører en dør ud til sidebygningerne, der er opført i træ og mursten.

Varmekammerbygningerne bestod af et fyrrum, et kulrum med en luge i facaden og et varmekammer med en cylinderformet ovn og en muret skorsten. Når ballonhylstrene ikke var i brug, hang de sammenklaskede ned fra loftet i store kroge, og for at de ikke skulle mugne, blev der fra varmekamrene via to luger og stofposer sendt varm luft ind i hangaren, så den kunne holdes varm og tør.

Kontorbygningen havde egen indgang, en mindre forstue, et lille vaskerum og direkte adgang til ballonhallen.

De originale bygningstegninger

Ballonmandskabet havde nok at se til. En af opgaverne var at fylde ballonerne med brint, som ankom i patroner. Fotos 1918-1932.

Restaureringen

Restaurering af Ballonhangaren

Af Realdania By & Byg

– Hangaren er ægte funktionsarkitektur. Da bygningen blev tegnet for over 100 år siden, blev der hverken tænkt i æstetik eller kunstfærdighed, men udelukkende i praktik og funktion. Bygningens dimensioner er ikke valgt, fordi det så pænt ud; dimensionerne har ene og alene handlet om funktion og drift. Selve ballonen var hovedaktøren, og bygningen havde ét eneste formål: At rumme den store ballon og de øvrige praktiske foranstaltninger, som var nødvendige for datidens ballondrift.

Sådan lyder det fra Realdania By & Bygs arkitekt og projektleder Per Troelsen, som har stået i spidsen for den omfattende restaurering, der blev sat i værk, da Realdania By & Byg i efteråret 2017 købte den dengang stærkt forfaldne Ballonhangar på Amager Fælled i København.

En restaurering, som havde til formål at bevare og sikre den unikke bygning og samtidig fremtidssikre det særlige kulturmiljø og det sociale samlingssted, som hangaren har udgjort i over 60 år.

Og uagtet bygningens stærke forfald og uagtet den meget rationelle og pragmatiske tilgang, som bygningen var blevet opført efter 100 år tidligere, helt i tråd med militærets tradition for orden og effektivitet, så gemte den på en egen skønhed.

– Det er tankevækkende, at mange funktionsbygninger trods fraværet af arkitektoniske og æstetiske ambitioner – eller måske netop *på grund af* dette fravær – ender med at indeholde meget store arkitektoniske kvaliteter. Bygningerne indeholder en egen fascinerende og nærmest andægtig æstetik i kraft af deres stramme, klare og præcise grundstruktur. Det gælder i høj grad også Ballonhangaren, siger Per Troelsen.

Efter tegning af kaptajn Gottschalk

Bag opførelsen af Ballonhangaren stod Hærens Ballonvæsen – ikke i skikkelse af en arkitekt, men i skikkelse af en vis kaptajn Gottschalk. Efter al sandsynlighed har kaptajnen kopieret lidt fra andre militære anlæg, udarbejdet en skitse og givet nogle overordnede anvisninger, hvorefter hærens bygnings-tjeneste sammen med lokale tømrere er gået i gang med byggeopgaven.

Da Realdania By & Byg overtog hangaren, var den kondemneret. Bygningen var simpelthen i fare for nedstyrtning, og den kommunale rideklub, som gennem årtier havde brugt bygningen som ridehal, var for længst blevet forment adgang.

Det var i ellefte time, at den 18 meter høje bygning blev reddet, og før restaureringen overhovedet kunne gå i gang, var det nødvendigt med en gedigen afstivning af den vakkelvorne konstruktion.

Som en del af restaureringen har Realdania By & Byg i dag genskabt den originale og meget markante port.

Ballonhangaren: Restaurering og bevaring

Den overordnede målsætning har været:

- at restaurere, bevare og sikre en *unik bygningstype*, som stort set ikke længere findes i Europa
- at fremtidssikre det *særlige kulturmiljø*, som hangaren er en del af, og som fortæller en enestående historie om en del af Amagers fortid som militærområde og forvandlingen fra militærområde, industrikvarter, havne- og arbejderkvarter til et moderne boligområde.
- at sikre den fortsatte drift af et *mangeårigt fritidstilbud* til børn og unge fra hele Københavns Kommune, som bringer de unge tæt på natur og dyr midt i storbyen.

Den engelske skorsten er det eneste ornamenterede element på den ellers funktionelle bygning.

Stillads inde i bygningen

– Normalt bygger vi stillads udenom og rundt om vores bygninger, inden vi går i gang med at restaurere, men ikke i Ballonhangaren. Her byggede vi også et stillads inde i bygningen. Stilladset blev fæstnet til trævæggene, og store vandfyldte og tonstunge plastiktanke inde i bygningen fungerede som ballast, så stilladset ikke væltede. Først da stilladset var på plads som et indre støttekorset, kunne vi gå i gang med at pille det hele fra hinanden og blive klogere på, hvor hårdt medtaget alt træværket var, fortæller Per Troelsen.

Udgangspunktet for restaureringen var at bibeholde og tydeliggøre den imponerende bygningsstramme, klare og præcise grundstruktur, og forhåbningen – inden restaureringen gik i gang – var, at cirka 70 procent af den originale bræddebeklædning kunne bibeholdes, og blot 30 procent skulle skiftes. Størrelsesforholdet blev imidlertid omvendt.

De mange års manglende vedligeholdelse betød, at en meget stor del af træværket var fyldt med råd og svamp, og da først alle de indvendige brædder var taget af, viste det sig også, at mange af de bærende stolper var hårdt medtaget.

Blanding af nye og gamle brædder

Ballonhangaren i dag er derfor en skønsom blanding af nye og gamle brædder. De nye indvendige brædder er udført som de oprindelige, dvs. brædder i glat

Selv om hangaren var i stærkt forfald, da Realdania By & Byg overtog den, var den store åbne hal, de oprindelige vinduer og de originale sidebygninger stadig intakte.

Tobaksrygning og brintballoner var en dårlig kombination. Skriften på væggen er brudt af to vinduer, som er sat i, da Ballonhangaren fungerede som flygtningelejr efter 2. verdenskrig.

perlestaf-profil, som i sin tid blev valgt, for at ballonen ikke blev revet i stykker, når den blev bugseret på plads.

Så vidt muligt er de nye brædder også udført med samme skævheder og ujævnheder som de oprindelige, og til sidst er de påført en linolie tilsat lidt farve for at matche tidens tand og patina på de oprindelige brædder. De gamle genbrugte brædder er i dag samlet i loftet, mens brædderne på vægge og gavle er nye. Med tiden vil farveforskellen udligne sig.

Der har oprindeligt været en del døre fra sidebygningerne og ind i hangaren, hvilket vidner om en livlig trafik ind og ud i forbindelse med ballondriften. Nogle af dørene er reetableret, andre er sløjfet, men det originale betongulv er bibeholdt som vidnesbyrd om bygningens historie og oprindelige funktion.

Et af de originale vinduer, omgivet af nye brædder.

“Tobaksrygning forbudt”

Mens meget af træværket altså ikke stod til at redde, så havde to kvadratiske vinduer i bygningens endegavl overlevet uden problemer. Forklaringen er den, at vinduerne er af nyere dato end selve hangaren. De er sat ind i midten af 1940’erne, da hangaren i en periode efter krigen fungerede som flygtningelejr for flygtninge fra Baltikum. For at få mere lys ind i den mørke hangar, blev der derfor skåret hul til to ekstra vinduer.

Vinduernes senere tilkomst afsløres også af deres placering, som afbryder endevæggens originale og dengang ganske livsvigtige formaning. Engang stod der “Tobaksrygning forbudt”, hvilket gav særdeles god mening, eftersom de store balloner var fyldt med den brandfarlige brint; i dag står der bare “Tob – rygning – udt”, skåret over af de to vinduer. En lille lem

Facaden består i dag af en blanding af originale og nye brædder, der er behandlet med samme træbjæere.

over vinduerne helt oppe ved loftet fører ind til et loftsrums, så det var muligt at kravle ind over loftet.

– Selv om vinduerne ikke er født sammen med bygningen i 1917, har vi valgt at beholde dem. De er en væsentlig del af bygningens historie og er samtidig et fint eksempel på, hvordan funktionsbygninger typisk skifter funktion over tid, mens boliger ikke på samme måde ændrer funktion, men alene indretning, siger Per Troelsen.

På de to langsider, oppe under tagudhænget sidder også en række vinduer i en rytmisk takt, der følger bygningens fag. Disse vinduer er de originale, som for 100 år siden sikrede lys ind i den mørke hangar. Også de tre huller i loftet har været der lige fra starten. Her har der siddet store øskner, som blev brugt, når ballonen skulle hænges op, formodentlig så den kunne tørre.

Efter de gamle bygningstegninger

Også udvendigt har al træbeklædning været taget af. De gamle brædder, som kunne genbruges, er sat på plads igen, og alt træet – både det nye og det gamle – er efterfølgende behandlet med træbjæere.

Desværre stod meget af træet ikke til at redde, heller ikke de lange udendørs skræstivere, som der findes 18 af rundt om bygningen, og som alle er fastgjort i en fod af kraftigt tømmer. Uden disse bjælker ville bygningen slet ikke stå oprejst. De bærer simpelthen hele vægten af taget, sådan at bygningens indre er fri af de klassiske hanebåndsspær, som ville have spærret vejen for de store balloner.

Også det kæmpestore stativ, som er bygget udenpå hangarens indgangsparti, er helt nyt. Det gamle stativ, som i sin tid havde sikret, at de to gigantiske

Den originale side-
bygning fungerer i dag
som kontor for perso-
nalet fra "Rideklubben
Ridevenner".

Realdania By & Byg har rekonstrueret porten og skinnesystemet helt i tråd med den oprindelige konstruktion.

portfløje kunne åbnes, var med tiden blevet fjernet, og porten fikseret i sin lukkede position. I stedet var der skåret hul til en mere ordinær “garageport”, der kunne hejses op og ned, og i de gamle portfløje var der isat to vinduer.

Takket være de gamle og heldigvis gemte bygnings-tegninger er det nye stativ og også de to nye porte bygget som en tro kopi af de oprindelige. På ydersiden ses portens bærende konstruktion som store krydsstillede bjælker, som på den indvendige side af porten er beklædt med brædder. De synlige beslag er malet med en blymynjerød linoliemaling, så det ligner den oprindelige blymynjemaling, som ikke længere er tilladt.

– Hvert portblad vejer omkring 800 kilo, og alligevel kan skydedøren nemt åbnes af de drenge og

piger, som i dag bruger hangaren som ridehal. Det ser næsten helt uvirkeligt ud, når de små spirrevipper så let som ingenting ruller de store porte til side, siger Per Troelsen.

Forklaringen er den, at der i toppen af den store rammekonstruktion sidder et jernhjul, som via en skrue i midten kan snurre rundt om sig selv. Hjulet styrer porten i toppen, så den kører mod midten. I bunden kører portfløjene ligeledes på små hjul i en tipvognsskinne, som har et friløb på 75 cm.

Når man begynder at skubbe, kører hjulet om sin egen akse, inden det tager fart. Det fungerer dermed som et gearingssystem, og det er forklaringen på, at det kan lade sig gøre at skubbe de 800 kilo til side.

De 800 kilo tunge portblade, der kører på et mekanisk skinnesystem, kan åbnes ved håndkraft.

Flagstænger på toppen

– Eftersom det originale portsystem for længst var blevet sløjfet, lå de nederste hjul gemt under et lag beton, som vi først skulle fjerne, inden vi overhovedet kunne begynde at arbejde med portsystemet. Vi kunne ikke i første omgang gennemskue mekanikken i det gamle portsystem og var inde i mange overvejelser om, hvorvidt vi skulle erstatte det med noget mere mekanisk, lige indtil vi fandt en smed, der kunne knække koden og få porten til at rulle igen, fortæller Per Troelsen.

Og selvom det næppe var unge rideskoleelever, som kaptajn Gottschalck fra Hærens Ballonvæsen havde i tankerne, da han i 1917 satte gang i fremstillingen af den store port, så er det i dag både belejligt og behændigt, at de unge ryttere selv håndterer de meterhøje og næsten 800 kilo tunge portblade.

På toppen af den store rammekonstruktion, som stabiliserer de to portfløje, sidder i begge sider en ca. seks meter høj flagstang malet med sort tjære. I dag er flagstængerne mest af alt en dekorativ detalje, men for 100 år siden, da hangaren blev brugt til militære formål, havde flagstængerne en yderst betydningsfuld funktion. Når der blev trænet i præcisionsskydning på Fælled, blev der nemlig i den ene flagstang hejst en jernkugle op som signal om, at der blev skudt, og at det derfor var forbundet med stor fare at begive sig ind på terrænet.

Mens flagstængerne altså havde en meget praktisk betydning, så havde bygningens to murede skorstene ikke alene en praktisk funktion; de havde også en dekorativ funktion.

Nye skorstensrør fra Ærø

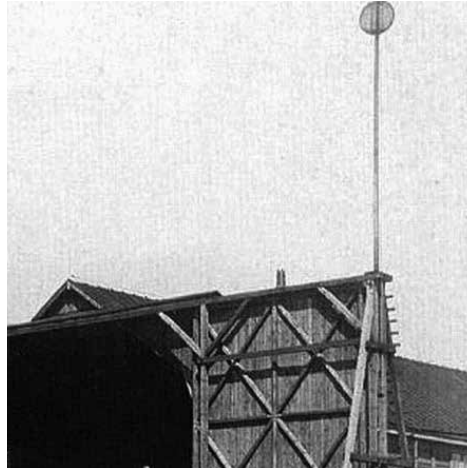
Selv om hangaren og også de to murede sidebygninger er bygget ene og alene til et meget praktisk formål uden tanke på dekoration og æstetik, så har der alligevel sneget sig lidt ornamentik ind, nemlig på de to skorstene.

– Hangaren er opført i en tid, hvor de herskende arkitekturidealer var midt i en brydningstid mellem historicisme, Bedre Byggeskik, skønvirke og andre strømninger, og den muremester, som i sin tid blev sat til at bygge skorstenene, har selvfølgelig været påvirket af tidens stilarter, siger Per Troelsen.

– I stedet for bare at mure skorstenen lige op og ned, har han set sit snit til at tilføje skorstenene lidt pynt og blikfang. De to skorstene bliver slankere og slankere op mod toppen og afsluttes med en lille krone og et terrakotta-rør. Afslutningen med terrakotta-rør er meget udansk, men var til gengæld meget udbredt i England på dette tidspunkt indenfor den såkaldte Arts & Crafts-arkitekturretning, forklarer Per Troelsen.

De to originale terrakotta-rør var dog gået tabt i tidens løb, men med hjælp fra en muremester på

Da der i sin tid blev øvet præcisionsskydning på Amager Fælled, blev der hejst en jernkugle op i den ene flagstang som signal om, at nu blev der skudt.

Ærø, som har doneret to rør til bygningen, er det lykkedes at genskabe skorstenene i deres oprindelige udseende. Når de to terrakotta-rør kunne findes på Ærø, hænger det sammen med Ærøs søfartshistorie. I begyndelsen af 1900-tallet var søfartsbyen Marstal meget orienteret mod udlandet i kraft af øens mange sømænd, som rejste verden rundt, og på et tidspunkt begyndte sømændene at tage terrakotta-rør med hjem fra England, hvorefter alle byhusene i Marstal fik rør på skorstenene. Nu er to af rørene tilmed endt på Amager Fælled.

Minder fra soldatertiden

Også på endegavlen af Ballonhangaren findes reminiscenser fra en svunden tid – ikke reminiscenser fra skønvirketiden, men reminiscenser fra soldatertiden.

På den murede del af endegavlen, som vender ind mod Ballonparken, er bevaret de navnetræk, som soldater gennem tiden har ridset ind i murstenene. Og selv om murværket under restaureringen er blevet godt og grundigt repareret, bl.a. med nye fuger, så er alle de historiske soldatergrafitti bibeholdt.

– Helt tilbage fra sommeren 1917, hvor Ballonhangaren blev taget i brug, har danske soldater indridset deres navn og soldaternummer. Fra 1943 og frem til 1945, hvor hangaren var besat, var det de tyske soldater, som skrev på de gamle mursten – ikke bare deres navn og soldaternummer, men også

navnet på deres hjemby og navnet på deres kæreste, fortæller Per Troelsen.

Også andetsteds i Ballonhangaren er der spor efter de tyske soldater, om end dette spor ikke længere er synligt, men gemt inde bag træværket.

Da restaureringen gik i gang, og alt træbeklædningen blev pillet ned, dukkede der på en af de murede vægge et hagekors frem. Hagekorset – som i øvrigt er spejlvendt og helt ubehjælpeligt gengivet – er i dag ikke længere synligt, men gemt inde bag træværket som et minde om en af de grufule epoker i verdenshistorien, som Ballonhangaren gennem tiden også har været en del af.

Krig & kærlighed

Når Per Troelsen skal samle Ballonhangarens historie under ét, er det nærliggende, men også sandfærdigt at gribe til den lidt poetiske overskrift “Krig & kærlighed”. Ballonhangarens historie er lige dele krig og kærlighed.

– Den første halvdel af bygningens historie knytter sig til krig. Det er historien om militær og skydeøvelser, 2. verdenskrig, tyske soldater og flygtninge. Den anden halvdel – da bygningen i begyndelsen af 1960’erne bliver overtaget af en lokal rideklub – knytter sig til kærlighed. Det er historien om kærlighed til heste, ridning, venskaber, samvær og sammenhold, siger Per Troelsen.

Ballonhangarens historie er lige dele krig og kærlighed. Første halvdel af historien knytter sig til militær, skydeøvelse og krig; anden halvdel handler om kærlighed til heste, ridning, venskaber og sammenhold.

Restaureret på øjemål

– interview med tømrer Lars Petersen

“Som et kæmpestort puslespil, der ikke må se for pænt ud”. Så kort kan det siges, hvis der skal sættes en enkel lille overskrift på den store opgave, som teamet af tømrere stod overfor, da de efter Realdania By & Bygs køb af Ballonhangaren skulle i gang med den store træbygning. Under den lille overskrift gemmer sig selvfølgelig masser af den slags uforudsete udfordringer, som uvægerligt dukker op, når en 100 år gammel bygning skal skilles ad og samles igen.

En af de største udfordringer for tømrerne var imidlertid af en helt anden karakter, end de normalt er vant til. En af de væsentligste opgaver var nemlig at lægge bånd på sig selv, forstået på den måde at de ikke måtte udføre opgaverne alt for pænt og alt for snorlige. Det kan lyde bagvendt, men når opgaven gælder restaureringen af en 100 år gammel fredet bygning, som skal bevare sit historiske og lidt skæve udtryk, så giver opdraget god mening.

– Og da vi først havde afkodet og forstået bygningen, så var det faktisk ikke så svært at bruge de rigtige teknikker og værktøjer og genopbygge hangaren i det rette historiske udtryk, siger tømrer Lars Petersen fra firmaet Tømrermester Troels Hansen A/S, som har stået i spidsen for det meste af tømrerarbejdet på hangaren.

Væk med vaterpasset

Ét bestemt værktøj, som sædvanligvis er lige indenfor rækkevidde, når tømrerne er i aktion, var derfor

pakket væk under det meste af restaureringsarbejdet, nemlig vaterpasset. Når opgaven er stikmodsat mil-limeternøjagtige linjer og afstande, så må vaterpasset blive i værktøjskassen, og undervejs måtte tømrer Petersen da også indimellem minde sine folk om, at det ikke måtte blive for pænt.

– Da jeg på et tidspunkt kom tilbage fra ferie, var det blevet alt for pænt. Drengene havde været alt for dygtige. Det var blevet alt, alt for lige, og det gik ikke. Bygningen skulle jo ikke ligne nybyggeri, og den skulle jo også kunne vride sig lidt efter vind og vejr. Så det var en ommer, fortæller Lars Petersen.

Opgaven blev herefter formuleret meget enkelt: “Hangaren skal genopbygges på øjemål”, og det betød, at der var grønt lys til at sjuske lidt og ikke rette op på de mange skavanker og skævheder, som efter 100 år havde sat sit præg på hangaren.

Det store puslespil

Mens den første del af restaureringen handlede om at skille det hele ad, dvs. pille alt træværket ned og systematisk nummerere og kategorisere brædder, spær og vinduer, så handlede anden del om at samle det hele igen. Puslespillet skulle samles, og alle de brædder, som havde overlevet i 100 år, skulle sættes sammen med alle de nye brædder.

– Vi gik tre mand på opgaven med at få alle brikker til at falde på plads. Vi kunne simpelthen ikke være

Tømrer Lars Petersen fik brug for mange af de gamle tømrerteknikker, da Ballonhangaren skulle restaureres.

flere, når vi samtidig skulle jonglere med tømmer i 7 x 7 tommer og op til ni meters længde og hver især have overblik over puslespillet og overblik over, hvad de andre lavede, fortæller Lars Petersen, som var imponeret over, at hangaren trods manglende vedligeholdelse og vind og vejr alligevel havde klaret sig, og at meget af det oprindelige træ stadig kunne bruges.

Ud over genbrug af træ har flere andre dele i bygningen også kunnet genbruges, blandt andet de gamle jernkroge, bolte og gevindstænger, som blev brugt til at holde sammen på trækonstruktionen, samt vinduer og murværk og metalhjulene til den store port.

– De største skader er sket, fordi taget har været utæt og givet frit løb for vand ind på spærene, som så stille og roligt er rådnet og knækket. De er selvfølgelig blevet udskiftet, ligesom de fleste af de skrånstivere, som har støttet bygningen, også er blevet fornyet, fordi de nærmest havde stået og suget grundvand op, forklarer Lars Petersen.

Hundrede år med “fødderne i vand” forklarer også, hvorfor bygningen var sunket sammen og med tiden var bulet ud for neden og blevet op til en halv meter bredere, end da den blev bygget.

Arvestykker og kulturarv

Oveni arbejdet med 100 år gammelt byggemateriale måtte tømrerne også have fat i gamle teknikker og værktøjer. Nogle af de arbejdsmetoder og materialer,

som i sin tid var blevet brugt på den gamle hangar, kunne Lars Petersen genkende fra sin fars og farfars arbejde, bl.a. de store klammer, der sidder på det gigantiske portstativ.

– Vi har tappet, lavet krydskam, sat lus ind her og der og sat tap og dyvler i til den store guldmedalje, som vi ikke har gjort, siden vi var tømrerlærlinge. Vi har brugt de gamle teknikker og materialer, fordi det faktisk holder bedre med en tapning og dyvler, og så selvfølgelig fordi det er autentisk og ser smukkere ud end sømbeslag af metal, fortæller Lars Petersen, som dog indrømmer, at der indimellem blev “snydt lidt”, når kædesaven kom i brug.

Den var trods alt en hel del nemmere og hurtigere at bruge end bredbilen – en økse specielt udformet til at tilhugge tømmer – som Lars Petersen ellers også havde fundet frem fra værktøjskassen med arvestykkerne fra faderens tid som tømrer.

Efter mange måneder og mange timer på byggepladsen med adresse på Artillerivej nr. 73 kunne Lars Petersen og hans folk i efteråret 2019 lægge arvestykkerne tilbage i den historiske værktøjskasse. Fremover kan både tømrerne og de mange andre håndværkere, som har deltaget i restaureringen, glæde sig over at have medvirket til, at et unikt stykke dansk kulturarv nu er bevaret for eftertiden og fremover igen danner ramme om et fritidssted for børn og unge og deres firbenede venner.

Alle de dele i hangaren, som kunne reddes, er blevet genbrugt: træ, jernkroge, bolte, gevindstænger, vinduer, murværk osv.

Tot rygnin

Børn, heste og sammenhold

g udt

Børn, heste og sammenhold gennem 60 år

Af Realdania By & Byg

Da Marianne Pedersen for første gang satte sine ben i Ballonhangaren som niårig ridepige, var der næppe nogen, der drømte om den kæmpe betydning, hun ville få for stedet. I dag, 60 år senere, er hun leder af Rideklubben Ridevenner, og klublivet i Ballonhangaren er resultatet af hendes livsværk.

– Jeg kom herud for første gang i 1961, hvor jeg startede til ridning. Jeg boede på Amager, men jeg gik i skole med en fra Bryggen, der gik på Artillerivejens Rideskole, som det hed dengang. Det var en helt ny privat rideskole med få heste, men efterhånden kom der flere til, og i løbet af 60'erne blev der bygget flere stalde, fortæller Marianne, som dengang red på en shetlandspany, der hed Snehvide. I dag er Marianne helt fortrolig med heste i alle størrelser og alle temperamenter, men dengang som ung hestepige kunne Snehvide-ponyen indimellem gøre hende skrækslagen: “Det var jo en kæmpe pony på en meter!”.

– Allerede dengang var vi bevidste om Ballonhangarens historie, blandt andet på grund af de inskriptioner soldaterne har lavet i murværket. Og det var faktisk meget opreklameret dengang. Det var i aviserne, og hvad ved jeg, husker Marianne.

Klublivet bliver en karrierevej

I 1970 overtog Socialt Boligbyggeris Børne- og ungdomsklubber ejendommen. Marianne blev ansat i den nye klub samme år, og efterhånden kom hun til at få mere og mere medbestemmelse.

– Det blev kæmpestort. Inde på Nørrebro betalte foreningerne for at få børnene kørt herud, så de kunne få lidt ro i hytten om eftermiddagen. Det var en blandet skare af børn, også nogle, der ellers ikke ville have muligheden for at gå til ridning, siger Marianne, som, mens hun arbejdede, uddannede sig til klubpædagog og senere blev ansat som leder.

– I dag har vi helt almindelige børn, der kommer, som de er. Deres baggrund lægger de udenfor, så når de kommer ind, er de bare en kammerat.

I Rideklubben Ridevenner kan familier søge friplads, så alle har mulighed for at komme der, også dem, der ikke har økonomi til egen hest, og det er ifølge Marianne vigtigt, at der er plads til alle.

Hvis børn har problemer, skal de spottes

Børn kan bære på forskellige problemer og have forskellige behov. På et tidspunkt kom der i rideklubben nogle børn med overvægt.

– Så siger man bare ‘gider du ikke hjælpe mig inde i ridehuset?’. Så løber de rundt med en hest. De ville

Leder af “Rideskolen Ridevenner”, Marianne Pedersen, startede i 1961 til ridning i Ballonhangaren.

Et halmlager og 30 hestebokse er en del af den nye ridehal, som Realdania By & Byg har opført overfor Ballonhangaren.

jo aldrig ellers bare have løbet en tur. Men hvis de kan hjælpe nogen, så gør de det gerne. Som voksne har vi også en opgave: Hvis børn har problemer, synes jeg ikke, at vi voksne skal sidde sammen og grave i det. Vi voksne skal være i stand til at spotte det, understreger Marianne, som har flere medarbejdere, der nærmest er født ind i rideklubben. En medarbejder havde 40-års jubilæum for et par år siden. Hun blev ansat som staldpige, da hun var 15-16 år, og flere af de andre 'voksne' er også tidligere rideklubmedlemmer.

For Marianne er det vigtigt, at børnene kommer for at tage del i fællesskabet omkring heste og friluftsliv. Alle medlemmer tilbydes rideundervisning, men de skal også gøre en indsats og et stykke arbejde.

– Jeg synes, det er fint, at ungerne har deres klubrum, hvor de kan tage noget at spise eller lave noget kreativt med hænderne, men det skal ikke være den

primære grund til, at de kommer. Børnene får motion, de bliver sociale og ansvarlige små mennesker, fordi de tager ansvar for hinanden og dyrene. Og vi kan høre, at det tager de med hjem. Der er ikke noget mobberi, påpeger Marianne.

En gave at følge med i ungernes liv

De mange år i rideklubben har ikke kun været en dans på roser for Marianne. Det har været benhårdt arbejde, og hun fortæller, at hun har sagt sit job op et antal af gange. Alligevel er det blevet til 50 år.

– Det her sted har været mit liv. Jeg synes, jeg bliver rig af at følge de her unger i en stor del af deres liv. Vi har 'børn', som i dag er i 50-erne, som stadig kommer og siger dav. Det har været en gave. De unger, vi har her, er så tillidsfulde. Man får en del af deres liv, og det er så meget værd, at de tør at vise mig den tillid. Sådan har jeg det hver dag.

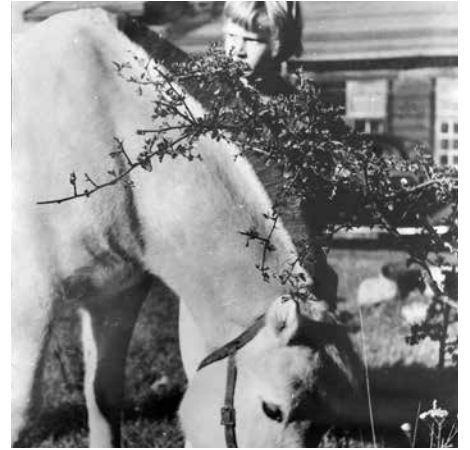
Ridevennerne og deres 26 heste har indtaget den nye ridehal.

Leder af "Rideskolen Ridevenner", Marianne Pedersen, er kommet i Ballonhangaren, siden hun var ni år.

Ridning ved Ballonhangaren fra 1961-2021

- 1961: Den private rideskole Artillerivejens Rideskole stiftes i Ballonhangaren af Henrik de Fine Licht. Marianne Pedersen starter som elev på rideskolen samme år, 9 år gammel.
- 1970: Den private rideskole overtages af Socialt Boligbyggeris Børne- og ungdomsklubber. Marianne Pedersen bliver ansat og uddanner sig til klubpædagog sideløbende med arbejdet.
- 2005: Rideklubben bliver selvstændig fritidsklub, en slags fritidshjem under Københavns Kommune. Børn og unge fra hele kommunen kan komme efter skole og passe heste og modtage rideundervisning. Navnet 'Ridevenner' opstår.
- 2015: Ballonhangaren, som på dette tidspunkt er ejet af staten, lukkes pga. nedstyrtningsfare. Rideklubbens overlevelse er truet, og der arbejdes på at finde en løsning.
- 2017: Realdania By & Byg køber Ballonhangaren og indgår en aftale med Københavns Kommune om langtidsleje af ejendommen til fortsat drift af Rideklubben Ridevenner.
- 2019 Realdania By & Byg restaurerer Ballonhangaren, så Ridevennerne igen kan få tag over hovedet.
- 2020: Ridevennerne indtager den nye ridehal, som Realdania By & Byg har opført på området ved Ballonhangaren.
- 2021: Realdania By & Byg anlægger ny udendørs ridebane, som Rideklubben kan benytte.

Den nye ridehal

Som afløsning for de gamle stalde og lader, som var blevet opført på området i tiden mellem 1918 og 1980'erne, og som var hårdt medtaget af vind og vejr, da Realdania By & Byg overtog Ballonhangaren, er der nu opført en helt ny ridehal med moderne faciliteter og udstyr. Hallen skal ligesom Ballonhangaren bruges af de mange børn og unge, som hver dag kommer i "Rideklubben Ridevenner" og får et pusterum fra hverdagen.

Den nye hal på ca. 1.700 kvadratmeter med 30 nye hestebokse, foderrum, saddeletrum og moderne indendørs ridebane, er opført som præfabrikeret modulbyggeri, og det er der ifølge Realdania By & Bygs arkitekt Per Troelsen en ganske særlig grund til:

– Da Ballonhangaren blev bygget for over 100 år siden, blev denne bygning opført som en form for modelbyggeri – en rationel og praktisk bygning, der skulle opfylde én bestemt funktion. Hangaren blev ikke formgivet og forfinet af en arkitekt. Det samme valg har vi truffet med den nye hal, som er et præfabrikeret serieprodukt. På den måde matcher de to bygninger hinanden, og den nye hal udkonkurrerer ikke arkitektonisk den gamle hangar.

Når det er sagt, så har Per Troelsen og hans team af rådgivere og håndværkere alligevel tegnet lidt videre på den præfabrikerede ridehal. De har nemlig trykket bygningen i toppen, så den er blevet lavere end den oprindelige fabriksmodel. Med en lidt lave-

re højde er der blevet mere frit udsyn til den gamle Ballonhangar, som er dronningen i det bygningshierarki, der kendetegner det godt 17.000 kvadratmeter store område.

Stenmile til regnvand

Også selve placeringen af den nye hal er valgt i respekt for den gamle Ballonhangar. I stedet for at anlægge den nye hal parrallet med stien ud til Fælleden – som ellers ville have været oplagt – er hallen drejet en smule, så det er Ballonhangaren, som de forbipasserende lægger mærke til fra stien.

Den nye hal er ligesom Ballonhangaren opført i træ – ikke fyrretræ som hangaren, men i hårdtræ, som udvendigt kan tåle regn og slud og indvendigt kan tåle hestespark og hestebid.

De to hallers indgange ligger vis-a-vis hinanden, og imellem dem er der anlagt en udendørs ridebane. På bagsiden af ridebanen, nærmest som områdets ryggrad, er der anlagt en såkaldt stenmile – en ca. 40 meter lang pyramideformet forhøjning af marksten. Under jorden gemmer sig en tilsvarende stensætning, som er udformet som en omvendt pyramide og tilsluttet nogle store faskiner.

– Områdets jordbund består af cirka 40 centimeter muldjord, og derunder ligger ca. syv meter moræneler. Når det regner, synker vandet ikke bare ned, men bliver liggende på overfladen. Under de to folde har

Den nye hal, der er opført overfor Ballonhangaren, er på ca. 1.700 kvadratmeter med 30 nye hestebokse, foderum, sadlerum og indendørs ridebane.

En stenmile langs den nye ridebane skal sikre regnvandsafledning på området.

vi derfor lagt underjordiske dræn, som munder ud ved faskinerne og stenmilen, og herfra kan overfladevandet fordampe op gennem stenmilen. På den måde kan vi holde ridefolden nogenlunde tør, men med så meget ler i undergrunden kan vi ikke helt undgå, at der ved store regnskyl bliver smattet på området, siger Per Troelsen.

Ikke fint og fornemt

Ét er stenmilens praktiske funktion; noget andet er dens udtryk. Det rå og upolerede udtryk med ”en bunke sten” passer perfekt til stedet og miljøet.

– Her har aldrig været fint og fornemt, og det skal der heller ikke være fremover. Det er børnene og de unge selv, som sammen med rideskolens personale skal sætte deres præg på området, sådan som de har gjort i over 50 år – med stor respekt for området, bygningerne og fællesskabet. Den særlige sjæl og ånd, som altid har været i dette miljø, skal nu videreføres til den nye hal, og den opgave ligger hos rideklubben, siger Per Troelsen, som har stået i spidsen for både restaureringen af Ballonhangaren og opførelsen af den nye hal.

77-79-81-83-85
89-71-73-75

Ballonparken

I 1948 gik de 30 militærbarakker i Ballonparken en ny fremtid i møde, først som kollegie for unge mænd fra provinsen, siden som boligområde.

Ballonparken

Af museumsinspektør og etnolog Inger Wiene

Fra området ved Ballonhangaren og fra de nyanlagte ridebaner er der gennem et trådhegn udsigt til en samling rødmaalede træhuse, der mest af alt ligner en lille landsby eller en dansk udgave af “det lille hus på prærien”. Det er Ballonparken: En samling af ca. 30 træbarakker, som blev opført på dette sted for over 130 år siden, og selvom Ballonparken ikke indgår som en del af Realdania By & Bygs projekt, så er bygningerne en del af et samlet kulturmiljø.

Da barakkerne blev bygget i 1886, var de placeret i snorlige og ordnede rækker ligesom de soldater, de blev bygget til. I dag er barakkerne ikke helt så snorlige; til gengæld er der kommet en helt anden mangfoldighed og farverigdom både blandt bygninger og beboere. Og historien om livet i barakkerne er mindst lige så farverig – i hvert fald i tiden efter, at Ballonparken ophørte som flygtningelejr i februar 1948.

Fra flygtningelejr til kollegie

I efterkrigstiden var det meget svært at få bolig i København – også for studerende. Der var flere demonstrationer for flere studenterboliger, og i januar 1948 kom Københavns overborgmester H.P. Sørensen med følgende melding i dagbladet “Politiken”: “For at afbøde de øjeblikkelige Vanskeligheder vil den

saakaldte “Ballonpark” paa Artillerivej, som Balterflygtninge netop er ved at rykke fra, blive anvendt som interimistisk Studentergaard. Der kan her indrettes 149 Værelser. Staten og Hovedstadskommunerne deler Udgifterne.”

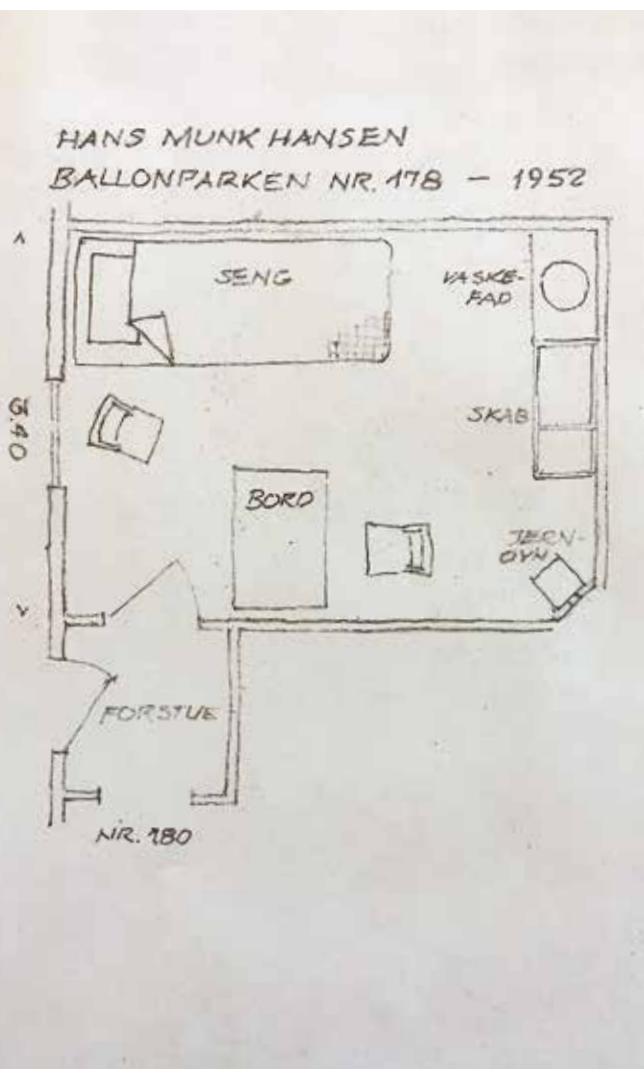
Allerede samme år gik arkitektfirmaet Møller og Nimskov i gang med en ombygning af flygtningelejren til kollegie, og i Københavns Kommunes gamle byggesagsarkiv kan ombygningen følges:

Der installeres elektrisk lys og anlægges kloak og installeres 20 wc'er. Der ansøges om at bibeholde 110 eksisterende kakkelovne og opstilles 46 nye, og Skorstensfejerne i København syner senere 28 nyopførte og 37 ombyggede skorstene – i alt 65 skorstene. Der etableres desuden en lille købmandsbutik med telefon samt tre mindre spisestuer i tilknytning til køkkenet i Stenhuset, og på 1. sal i Stenhuset indrettes en gårdmandslejlighed.

Desuden etableres en inspektørbolig i den bygning, der i dag huser Værtshuset, og der opføres ikke færre end syv cykelskure med plads til i alt mindst 150 cykler. Værelserne får en mindstestørrelse på 8 kvadratmeter. Desuden opsættes et hegn mellem Ballonhangaren og Ballonparken, så der for første gang ikke længere er sammenhæng mellem dem. Dette hegn har markeret en adskillelse lige siden.

I september 1948 kunne boligministeren og chefen for administrationen af de tyske flygtningelejre

Plantegning af værelse
nr. 178, tegnet af Hans
Munk Hansen, som
boede der, 1952.

overdrage hele området til et ungdomskollegie. Der var indrettet plads til 143 unge mænd fra provinsen. De nu i alt ca. 30 træbygninger og en muret bygning blev til "Kollegiebebyggelsen Ballonparken".

Livet i kollegiet

For at få et værelse i Ballonparken skulle man være mand, komme fra provinsen og være studerende. Disse kriterier samt reglerne for adfærd blev nøje kontrolleret af den ansatte inspektør Bressen, som havde bolig midt i Ballonparken, og forud for indflytning blev der udfærdiget en detaljeret lejekontrakt.

Sammen med lejekontrakten fulgte også en liste over det medfølgende inventar på værelset: Seng med madras og skråpude, klædeskab, bord med 2 stole, toiletbord med servantestel, sæbeskål, vandkaraffel og glas samt toiletpand, vægspejl og glasplade, 2 koksspande og 1 kulskuffe, loftsbelysning med glaskuppel, nøgler til værelset.

Drikkevand og vand til vask i servanten skulle hentes ved udendørs vandhaner eller ved det fælles badehus.

Værelserne blev opvarmet med koks, der kunne købes i den lille købmandsbutik, som var åbnet ved indgangen til Ballonparken. Ud over koks var øl den største salgsartikel i den lille butik.

I Stenhuset, den tidligere militære marketenderi-bygning, var der indrettet folkekøkken, hvor kollegie-

Tegning af interiør i værelse nr. 178, 1952, Hans Munk Hansen.

Uddrag fra en lejekontrakt med "Kollegiebebyggelsen Ballonparken" anno 1962

Udgiften til værelsets belysning er indbefattet i leje. Foruden lofts-belysning er det tilladt at benytte en bordlampe samt radio. Brug af tekniske apparater, koge-kar og lign. er ikke tilladt. Det forventes, at der udvises passende sparsomhed med forbruget ...

Der forefindes fælles badeindretning, der kan benyttes efter de herom fastsatte regler og til de fastlagte tider. Vand må afhentes ved de fælles aftapningssteder. Affaldsvand må kun hældes i de dertil indrettede brønde.

Værelset er bestemt til personlig eneboelse under studiet. ...

... Musiceren, selskabeligt samvær og beboerens adfærd i det hele må holdes indenfor sådanne rammer, at det ikke er til ulempe for de øvrige beboere. ... Lejrinspektøren har ret til, når forholdene kræver det at få eller skaffe sig adgang til værelset.

... værelset må holdes forsvarligt rent.

beboerne kunne spise et varmt måltid mad. Mange foretrak dog – ganske vist under primitive forhold – at lave maden selv. Hans Munk Hansen, som boede i Ballonparken fra 1951 til 1955, fortæller, at det sågar var muligt at koge et blomkålshoved med en dypkoger. Men både besværlighederne omkring opvarmning og madlavning styrkede fællesskabet.

Ifølge inspektør Bressen og reglementet måtte der ikke være overnattende kvinder i Ballonparken. Der var ganske vist et gæstetoilet til damer for enden af toiletbygningen lige ved inspektør Bressens hus, men inspektøren overvågede nøje, om der gik kvinder ind på toilettet tidligt om morgenen, hvilket kun kunne indikere, at de havde sovet der om natten.

Kvinderne måtte derfor snige sig ind og ud af Ballonparken via en sti, kaldet Ho Chi Minh-stien, inspireret af stisystemet mellem Nordvietnam og Syd-vietnam. Også for de faste beboere var Ho Chi Minh-stien en god smutvej bag husene ud mod Artillerivej, hvis de ikke ville opdages af inspektøren på grund af for eksempel manglende husleje. Stien findes endnu.

I forhold til mange andre kollegier på dette tidspunkt var huslejen forholdsvis lav, hvilket var et væsentligt trækplaster for de 143 beboere. Et andet trækplaster for beboerne – som alle var fra provinsen og godt kunne føle sig lidt klemte af storbyen – var nærheden til Amager Fælled med dens natur og frie udsyn. I 1950'erne var Fælleden helt op til Ballon-

parkens hegn dog stadig militært skydeterræn, og det var derfor ulovligt at spadserere rundt derude.

De gode omgivelser og friheden – også til at indrette værelserne efter egne ideer, hvilket ikke var muligt på de såkaldt “rigtige” kollegier – tiltrak mange arkitektstuderende til Ballonparken. De primitive forhold lagde også en god grobund for det sociale fællesskab, som dog godt kunne gå ud over studierne. Ikke alle beboerne fik studeret så meget.

Før, under og efter “befrielsen” i 1971

Friheden, den billige husleje og de kreative og sociale muligheder fyldte mere og mere for beboerne. Tiden var en anden, end da kollegiet åbnede i 1948, og det omgivende samfund havde forandret sig. Efterhånden føltes det alt for snærende for de godt 140 beboere med alle de begrænsninger, som reglementet og håndhævelsen lagde på livet i Ballonparken. Noget måtte ske.

Sidst i 1960'erne havde de studerende fået nok, især af inspektør Bressen, som benhårdt håndhævede forbuddet mod kvindelige overnattende og høj musik. I februar 1971 blev der indkaldt til beboermøde. Ud over en del embedsmænd og inspektør Bressen mødte 88 beboere fra Ballonparken op.

De kommende vedtægter blev gennemgået, og Ballonparken blev nu en selvejende institution med bestyrelse: tre valgt af beboerne og tre fra de uddannelsessøgendes organisationer. Ejendommen var

Engang var Ballonparken udelukkende beboet af mænd, først som soldaterbarakker, siden som kollegie for unge mænd fra provinsen; i dag er Ballonparken for alle.

Ballonparkens såkaldte Ho Chi Minh-sti, inspireret af stisystemet mellem Nordvietnam og Sydvietnam, er en god smutvej bag husene ud mod Artillerivej.

fortsat ejet af staten og administreredes af kommunen, men bestyrelsen overtog ledelsen af Ballonparkens interne anliggender og kunne fremover disponere over dens midler. Ansøgning om værelse skulle gå gennem Centralindstillingsudvalgets ansøgnings-skema, og alle under uddannelse kunne nu søge.

Inspektøren flyttede, kvinderne blev nu “legale” beboere, og i maj 1971 blev den første af mange “befrielsesfester” afholdt.

Landlige input fra Ballonhangaren

Amager Fælled blev først frigivet som rekreativt område til offentlig brug i 1984, og derfor betød de landlige input, som kom fra rideskolen i Ballonhangaren og sivede ind gennem hegnet til Ballonparkbeboerne, noget helt specielt i perioden. Det blev malerisk beskrevet i 1971 af Anders Myrh, som er beboer i Sibirien i Ballonparken.

“Sibirien er nok det mest interessante sted, ofte fredeligt og øde, tit det rigeste sted på mennesker og dyr, for hver dag vrirler det ud med børn, ponyer, hunde, kaniner, geder, grise, chagalske æsler og høns – frem af den skønne hestehangar i brunt træ med en tagrejsning, der er det vilde vesten værdig. Ganske vist sker det bag et ståltrådshegn, men af og til slipper en lille lyserød gris med krølle på halen igennem til stor glæde for sibirierne”.

I takt med, at det mangfoldige naturområde rundt om Ballonparken åbnedes for offentligheden, spirede beboerdemokratiet inde i Ballonparken. Der blev indført fællesmøder, hvor beboerne diskuterede og indstillede til bestyrelsen, hvordan Ballonparken fremover skulle køre. Det var på fællesmøderne, det blev besluttet, hvordan det hele skulle drives, og efterhånden kom der mange kvinder og også børn til, og der blev skabt nye fællesskaber.

BALONPARKEN

3 DAGES FEST

FREDAG
LØRDAG
SØNDAG · 20·21·22·MAY

BALSAM

R.YSTERIBS

HYLDEMOR

SKIFT STIL SHOW

NORDPROVINSEN

MAD · DRIKKE · FILM · BODER · VINGÅRD

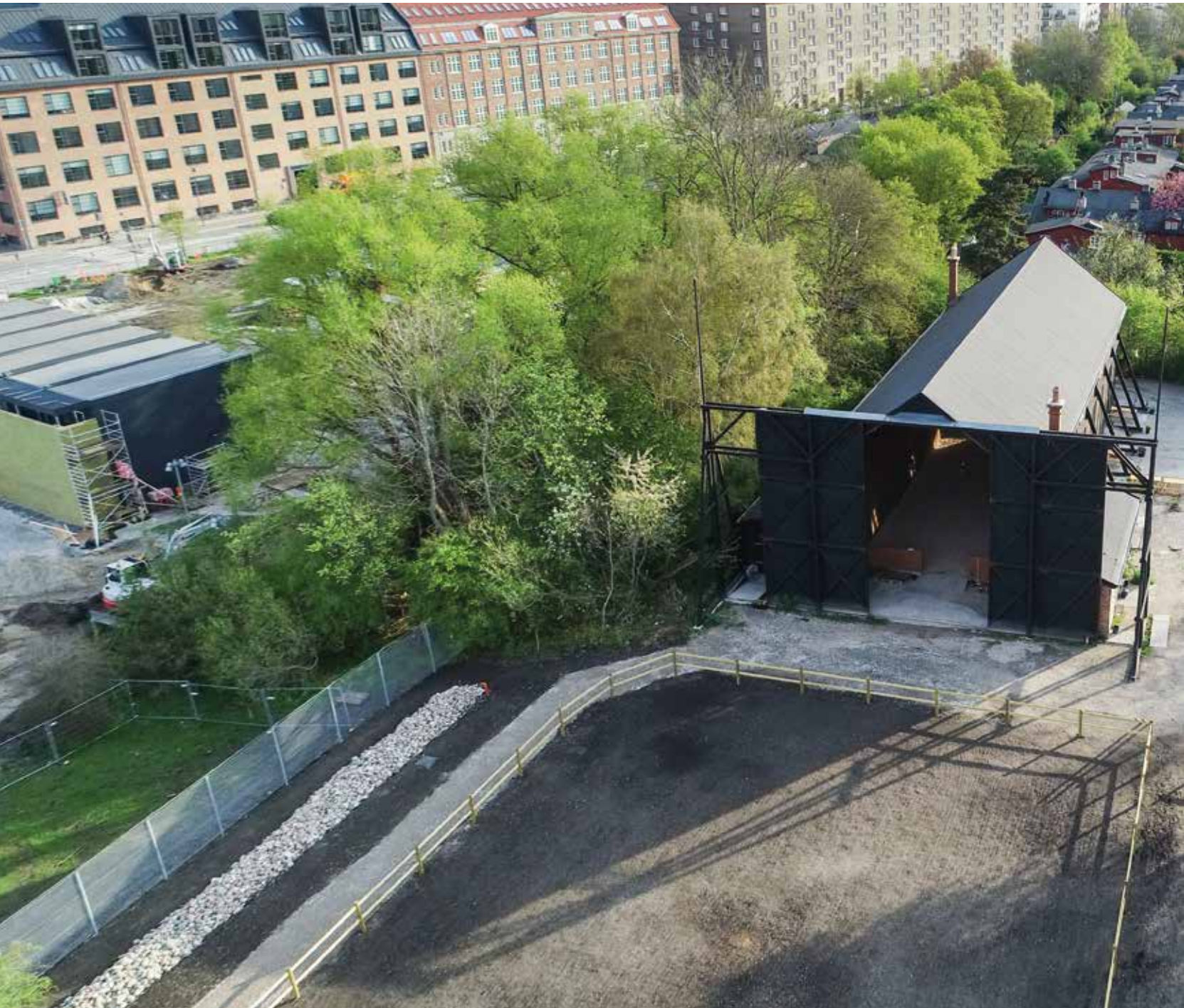
FRUGTBOD · TEATER · MANDSKOR · FODBOLD

SØNDAG EFTERMIDDAG: GRATIS · KAFFEBORD

ARTILERVEJ 63 · BUS 34·35·40

A.H. SYLLETRYK - 977

Plakat for
befrielsesfest i
Ballonparken, 1977.

Et luftfoto over området viser, hvordan Ballonparken ligger nærmest i forlængelse af Ballonhangaren med Fælleden til den ene side og Artillerivej til den anden.

Det blev også muligt at lægge værelser sammen, så en enlig beboer kunne have to værelser, og et par kunne have fire værelser. Også ombygninger blev mulige. Den første kvist blev bygget i 1971 af arkitekt Jens Fredslund i værelse 48 i en af barakkerne ud til Ho Chi Minh-stien:

– Det må være på den tid, at jeg savede hul i taget og byggede parkens første kvist, så jeg kunne stå oprejst på hemsen og kunne få solen ind allerede fra kl. 11 formiddag, fordi jeg lavede vinduer i kvistens sider. Pragtfuld lille tagetage med tegnebord, tebord, stor seng og en ekstra lille arbejdsplads øverst oppe under kippen, fortæller Jens Fredslund.

Beboerforening og fond

I 2001 modtog Ballonparkens bestyrelse et brev fra Slots- og Ejendomsstyrelsen, der var i færd med at sælge ud af statslige ejendomme.

Ulla Gravesen, som stadig bor i Ballonparken, fortæller:

– Vi blev jo meget forskrækkede, da vi fik at vide, at vi skulle sælges. Vi kontaktede advokat Knud Foldschack, som foreslog, at vi købte det selv. Og vi tænkte: Kan vi det? Det bliver da frygteligt dyrt – det er jo en fantastisk beliggenhed, det her sted har. Så foreslog han, at vi stiftede en fond. Det skulle være fonden, der købte Ballonparken, og vi skulle være lejere alle sammen.

Plakat for
befrielsesfest i
Ballonparken, 1980.

Ballonparken gennem tiden

- 1879-1943: Baraklejr for soldater, ejet af staten.
- 1943-1945: Lejr for tyske soldater under 2. verdenskrig.
- 1946-1948: Flygtningelejr for allierede flygtninge, administreret af Røde Kors.
- 1948-1971: Kollegie for studerende enlige unge mænd fra provinsen, ejet af staten.
- 1971-2008: Boliger for især uddannelsessøgende, selvejende institution, ejet af staten ved Boligministeriet og Slots- og Ejendomsstyrelsen. Udlejning via Centralindstillingsudvalget i Københavns Kommune.
- 2008- Boliger under foreningen Beboerforeningen Ballonparken, ejet af Fonden Ballonparken.

Efter syv års forhandlinger faldt den nye konstruktion på plads bestående af en fond, der ejer og administrerer Ballonparken med det formål at sikre Ballonparkens fortsatte beståen. Fonden skal således "opretholde Ballonparken som et alternativt boligområde med et socialt sigte og en socialt bredt sammensat beboergruppe, der ved fondens stiftelse udgøres af den eksisterende beboergruppe.

For den daglige drift står i dag Ballonrådet. Medlemmerne af rådet er valgt på beboermødet, som er højest besluttende myndighed.

Der er nu også udarbejdet regler for tilbygninger. Reglerne omhandler for eksempel højde og afstand til naboen og farver og bræddebeklædning. Alle huse skal være røde. Vinduer skal være hvide, og dørene grønne.

Fra at Ballonparken oprindeligt udelukkende var beboet og styret af mænd, først da barakkerne i sin tid tjente som indkvartering for soldater, og siden da unge mænd fra provinsen rykkede ind, er det med tiden blevet kvinderne, som i mange sammenhænge er de markante og aktive beboere i Ballonparken.

I dag har Ballonparken også sit eget historiske selskab. Det vidner ikke blot om interesse for Ballonparkens historie – men også om en stolthed og en glæde ved det særlige sted, som Ballonparken er og har været.

I dag ejes Ballonparken af en fond med det formål "at opretholde Ballonparken som et alternativt boligområde med et socialt sigte og en socialt bredt sammensat beboergruppe".

Det unikke kulturmiljø

Af museumsinspektør og etnolog Inger Wiene

Hvis man i slutningen af 1600-tallet kunne have hævet sig lidt op og set på området, hvor Ballonhangaren og Ballonparken i dag ligger, ville man mest af alt have set hav og strandenge. Nogle hundrede meter mod nord ville man have lagt mærke til det dengang nyanlagte Christianshavn med volde omkring, og mod syd ville man kunne se Sundby-bøndernes kvæg græsse på den vidtstrakte fællede.

Sidst i 1800-tallet ville man fra luftballonhøjde have set et område, der stadig var præget af hav og strandeng, men også præget af forskellige militære anlæg såsom Faste Batteri, geværfabrikken/ny tøjhus, Artillerivejens Kaserne og de dengang nye militære mandskabsbarakker, i dag Ballonparken, samt skydebanerne på Amager Fælled.

I 1970'erne så området helt anderledes ud. Området var præget af industri og boligkarreer på det nu opfyldte område mellem Fælleden og Christianshavns Vold, men Fælleden var stadig ubebygget, og Ballonhangaren og Ballonparken sås tydeligt på kanten af Amager Fælled.

I dag er der afsat et stykke af Amager Fælled til en skole, men ellers ligger Fælleden der stadig. Den er dog blevet en del større end oprindeligt – med opfyld mod Kalvebod-siden. Der skydes ikke mere,

For 250 år siden var Artillerivej en dæmning med sluse; i dag er det en befærdet vej, der løber langs Amager Fælled.

men kvæg er der stadig. Og så er der anlagt vandrestier til de mange mennesker, der nu færdes der. Beboelseskarreerne og Ballonhangaren og Ballonparken er der også stadig, men al den tunge industri er væk, og der er etableret havnebad og havnepark.

At Ballonhangaren og Ballonparken ikke for længst er blevet revet ned i den ellers hidsige byudvikling, er ret unikt. Det skyldes formentlig, at begge har kunnet "gå under radaren", så at sige. For hverken Ballonparken eller Ballonhangaren har været uden funktion i længere tid. Der har ikke været den

store opmærksomhed omkring dem, som der ofte er i forbindelse med funktionstømt kulturarv. Og netop dette udgangspunkt har betydet, at de lige så stille har kunnet skifte indhold og funktion, og nu begge fremstår som veldrevne og vedligeholdte eksempler på funktionel kulturarv.

Amager Fælled, der dækker et område på over to kvadratkilometer, er i dag et yndet rekreativt udflugtsmål for mange københavnere – blot tre kilometer fra Rådhuspladsen.

English summary:

Balloon Hangar

- constructed in 1917

18 metres high, 40 metres long, 15 metres wide and built almost solely of timber. Such is the listed Balloon Hangar, constructed in 1917 in the north-western part of Amager Fælled common in Copenhagen for storage of the army's gigantic observation balloons.

It is a distinctive, authentic, functional building – basically 'just' a large barn. Nevertheless it was constructed on the basis of meticulous calculations, strict symmetry and military precision. This building has miraculously survived, despite its tumultuous existence, and despite its location in the heart of an urban area, which has developed rapidly over the past 100 years.

In 2017, Realdania By & Byg purchased the listed balloon hangar, which is one of the few remaining of its kind in Europe. Despite its rough subjection to weather conditions and inadequate maintenance, the hangar was still largely intact with its large open workshop, and original windows and heavy brick side buildings.

Extensive restoration set the hangar 'on its feet' again. The project involved the reconstruction of the huge gate, through which the large balloons used to be pulled in and out. Not only has this safeguarded

the cultural and architectural legacy of this impressive, unique building; it has also secured its function as the premises for 'Rideklubben Ridevenner', the municipal equestrian club. For 60 years, children and young people have used the area for equestrian training and leisure activities, and still do so. This means that life and activity will continue, both in the building itself and in the environment around the hangar.

The balloon hangar not only constitutes a unique building story. It is also part of a unique cultural environment, which reflects a special era in Danish military history – the heyday of airships and glider balloons, when part of Amager Fælled provided a site for military exercises.

Flying observation posts

During the latter part of the 19th century and the years leading up to World War II, hot air balloons were a well-established part of military technology. The large balloons were used as flying observation posts. From baskets below the balloon, soldiers could reconnoitre behind enemy lines.

On Amager Fælled in Copenhagen, the observation balloons were used during artillery exercises in

precision firing. When the balloon was not in use, it was stored in the balloon hangar. The hangar was used until 1931, when aircraft technology made the large hot air balloons redundant. But the large building remained the property of the air force and over the ensuing 30 years served a variety of functions. In 1943 it was occupied by the German Wehrmacht; after World War II it housed German refugees from the Baltics; and in 1961 the local riding school took it over.

Adjacent to the Balloon Hangar is the Balloon Park: a barracks camp built in the 1880s to accommodate artillery and balloon crews. Today, the Balloon Park is a small residential area. Like the hangar, it has miraculously avoided demolition, despite the cessation of military activities in the late 1940s and the urban development of Copenhagen.

To create the best framework for a modern, meaningful use of the Balloon Hangar and the surrounding area, Realdania By & Byg replaced the property's clapped-out barns and stables with a brand new riding arena with 30 horse boxes, an outdoor equestrian track and a paddock.

The Balloon Hangar now belongs to Realdania By & Byg's collection of more than 60 historic properties. Both individually and collectively, they tell the story of Danish building culture, serving as examples of how Denmark's architectural heritage can be brought to life and promoted on the basis of conservation, change and development.

Kilder, litteratur og interviews

Amager Fælled i 300 år

Observationsballoner

Besættelsen og efterkrigstiden

Housted, Erik: *Den sjællandske øgruppes landmilitære domiciler*. Bind 2, 1982: Amager Fælled & Kalvebod Skydeterræn (Eksercerpladsen under København).

Petersen, P.M. ballonskipper og stabsofficiant.

Ballonliv gennem 25 år. Rigsarkivet, 1950.

Christensen, Ejvind: *Dansk Flyvnings Historie*

Udgivet af Det Kgl. Aeronautiske Selskab København. FH. August Bangs Forlag, 1936.

Wismann, Tom: *Vestfronten*, 2018.

[http://www.chakoten.dk/wp-content/](http://www.chakoten.dk/wp-content/uploads/H%C3%A6rens-Flyvertropper-Ballonparken.pdf)

[uploads/H%C3%A6rens-Flyvertropper-Ballonparken.pdf](http://www.chakoten.dk/wp-content/uploads/H%C3%A6rens-Flyvertropper-Ballonparken.pdf)

Restaurering af Ballonhangaren

Interview med arkitekt og projektleder Per Troelsen, Realdania By & Byg, efterår 2020 og forår 2021 (v/ konsulent Charlotte Benn).

Interview med tømrer Lars Petersen, bragt på realdania.dk den 11. marts 2019 (v/ journalist Peter Kronsted).

Den nye ridehal

Interview med arkitekt og projektleder Per Troelsen, Realdania By & Byg, forår 2021 (v/ konsulent Charlotte Benn).

Børn, heste og sammenhold

Interview med leder af "Rideklubben Ridevenner", Marianne Pedersen, forår 2021 (v/ projektleder Louise Jonsson, Realdania By & Byg).

Ballonparken

Utrykte kilder og interviews vedrørende Ballonparken 1948 – 2021. Optaget i 2021.

Skrevne kilder: modtaget af Thorkil Rasmussen:

Div. numre af Ballonposten, plakater fra befrielsesfester, referater og indkaldelser 1971, værelseskontrakter m.v.

Interviews:

Hans Munk Hansen: arkitekt, beboer i Ballonparken 1951-1955.

Jens Fredslund: arkitekt, beboer i Ballonparken 1965-1979, medlem af Fondsbestyrelsen 2008-2020.

Thorkil Rasmussen: cand. mag, beboer i Ballonparken 1964-82.

Ulla Gravesen: keramiker, beboer i Ballonparken 1980 -

Bygninger er en del af vores kulturarv. Et håndgribeligt levn, som vores forfædre har givet videre, og som vi er forpligtet til at værne om.

Realdania By & Byg udvikler eksperimenterende nybyggeri og bydele og bevarer historiske ejendomme gennem filantropiske investeringer og aktivt ejerskab.

Vi opbygger og formidler en samling af gode eksempler på arkitektur og byggestil over hele landet – og formidler viden og løsninger fra alle projekterne.

Læs mere på www.realdaniabyogbyg.dk